

Svobodna beseda o svobodni metodi.

Piše Avguštin Požegar.

(Dalje.)

Dandanes se zahteva od učitelja, tudi od ljudskošolskega učitelja, da naj bi bil mislec. Saj smo čitali v Popotniku članek, da učitelj naj vzgaja mislece. Ako pa hoče vzgajati učitelj mislece, mora sam biti mislec. A misliti ni lahko in mislec biti je težko.

Etiška berila v naših lj. š. čitankah so mnogokrat prav zavozlana glede na vsebino. Učitelju je prav težko, ukreniti pri razlaganju vsebine pravo pot. Ravno pojmovanje „sreče“ je kaj različno in vendar je treba povedati otrokom nekaj, kar jim ne bo zmedlo predstav in kar jim ne bo na škodo. Kdor je n. pr. čital in shvatal Schopenhauerjeve nazore o sreči in kdor jih odobrava, lahko postane pravcati obupnež nad vsem, kar je na zemlji. Schopenhauer je največi resnež in pesimist, ki ne pripoznava nobenega trajnega veselja — razen škodoželjnosti —, nobene sreče na zemlji. V njegovih jako zanimivih ter učenih spisih lahko bi se navzeli toliko resnobe, spojene z obupno klavernostjo, da bi ne bili sposobni nastopati pred mladino s tisto živahnostjo, ki mladini najbolj prija. Kdor se zanima za tozadevni del filozofije o sreči, naj čita Schopenhauerjevo delo: „Die Welt als Wille und Vorstellung,“ a pazi naj, da se ne onesreči.

Zgoraj smo navedli mnenje „Slomška“, da na svetu ni sreče. Vprašali nismo, kakšno srečo je Slomšek mislil. To nam je postranska stvar. Gre le za to, doživi li človek trenutke ali daljše dobe časa, ki se v njih čuti in vidi srečnega.

Da je pojmovanje sreče na eni strani subjektivno, na drugi objektivno, to resnico uvidimo, ne da bi se morali uglobiti v obširno razmišljanje. Marsikaj je enemu sreča, kar nazira drugi za nesrečo. Toda za to ne gre, ampak gre le za pasameznika brez ozira na druge. A tudi tukaj se je že ugovarjalo, češ, da človek ne more biti srečen, ako ne primerja svojega življenja z življenjem drugih in če ne vidi, da je na boljšem kakor drugi.

To je potem čista škodoželjnost, zlobnost, ki pa je nenravna sreča ali npravna nesreča. Vidimo pa, da je sreča v tesni zvezi s sebičnostjo, z egoizmom. Ker smo v teku razvijanja etičkih pojmov spoznali, da sebičnost ni pravi temelj človeške sreče, vsaj v npravnem oziru ne, uvedli smo pojem „zdrav egoizem, dopustljiv egoizem, zdrava sebičnost“. Zdravo, dopustljivo sebičnost imenujemo danes skrb za lastni telesni in duševni blagor, brez oškodovanja našega bližnjega. In tako je prav. Brez sebičnosti bi ne mogli gospodariti, ne gospodarsko napredovati. A če nam vest ne predbaciva sebično-krivičnega postopanja, se veselimo na uspehih našega dela in čutimo se srečne. Sosedu priskočimo, kakor mogoče, in če vidimo, da narašča njegovo blagostanje, nas polni to s čutom zadovoljnosti. Vemo, da izvira sebičnost iz npravnega nagona samoobdržnosti, toda brzdati ga moramo iz spoštovanja do soseda, iz ljubezni do njega, ki trpi isto osodo na zemlji. A razum sam, smo rekli zgoraj, je mrzel, pomagati mora srce; razum za sosedovo osodo užiga ogenj srca, a ogenj srca greje razum.

Pretirana skrb za lastno blagostanje nam vzame pravi užitek življenja. Kaže nam vedno višje in daljše smotre ter nam ne pušča miru. To velja o materialnem kakor tudi o duševnem pohlepu. Vedni nemir v stremljenju in vedno primerjanje s sosedom navdaje nas lahko s čutom nezadovoljnosti, ki nam slika v domišljiji nedosegljivost sreče. Končno mislimo, da je res ni. Pa čemu se truditi, ako ni sreče nikjer?

Kdor vedno dela in vedno se ukvarja, a ne čuti nobenega veselja na uspehih dela, je nesrečnik. Takšen človek nekako obupa v svoji pretirani skrbi, napenja svoje sile preveč in vidi konec napora le v smrti. Zato poje Fr. Cimperman o „Najdeni sreči“

„Na groblje zeleno,
tja šel je solzán,
le tukaj spoznal je,
da sreče je stan“.

Grozna žalost, grozna bolest duše, ki od nje počí srce na groblju ljubljene matere! V vsakdanjem življenju slišimo čestokrat obupne klice: Koliko moram trpeti? Ko bi le skoraj umrl? Čemu sem na svetu? Iz takšnih klicev, vzdihljejev, zveni nekaj Schopenhauerjevega pesimizma. Ko bi gledal sleherni človek srečo le v smrti, le v grobu, kjer vlada večni mir in pokoj, ne mogel bi črpati iz tega zdravih sil v zdravo delovanje za čas življenja. Njemu bi bilo življenje le muka in želeti bi si mogel skorajšnje smrti.

V resnici in v navadnih razmerah si nikdo ne želi smrti, kajti vsak normalni človek se boji nehanja svojega „jaz“. To so le klici, ki izbruhnejo v slučaju nesreče, jeze, obupnosti, v lice prevelikih skrbi za življenje.

Po naših mislih nikakor ne kaže, otrokom razlagati, da je sreča v grobu doma. In naj si bo pesem še tako lepa, naj bo še tako krasna lirika v njej, ljudskošolska mladež naj ne sliši takih razprav. Zaradi tega ne, ker sreča ne stanuje

v grobu. To je pesniška dovoljnost, ki sme slikati pretirane mere žalosti i. t. d. Pri otrocih velja le resnica. Ako pa rečem otrokom, da pesnikove besede niso resnične, potem sem oskrnil pesem; tega pa ne smem storiti.

Če bi tedaj razlagali otrokom, da je sreča v grobu, v življenju pa je ni, želeti bi si morali smrt. Skrbeli bi tedaj le zato, da hitro umiramo in umremo. To pa nasprotuje zdravi človeški pameti, a tudi božji volji, ki pravi „Ne ubijaj“. Sicer pa nam poljudni pregovor pravi: „Skrbi za telo, kakor bi mislil večno živeti, za dušo pa, kakor bi mislil jutri umreti“.

Pokličimo zopet logiko na pomoč. Po Slomšku je sreča doma v nebesih, po Cimpermanu pa v grobu. Kje tiči tukaj resnica? Mogoče je, da stanuje sreča v nebesih in v grobu, morebiti tudi med živimi na zemlji. Slušajmo še druge iskalce sreče. J. Virk pravi v svoji pesmi „Sreče dom“ (Glej Schreiner III. Č. st. 17):

Sreča prebiva sredi srca,
V srcu poštenem ti je doma.

Prekрасne misli so izražene v teh besedah, tako krasne, da že njih čitanje, slišanje srečno vpliva na človeka. J. Virk pové, da je človek lahko srečen med živimi na zemlji, ne še le v grobu in v nebesih. Ta nazor je za odgojo mladine največje veljave. Učitelju se ponuja neštévilo dogodkov iz vsakdanjega življenja, ki ob njih lahko razkazuje in slika čine poštenosti. Ni težko razlagati otrokom o vesti, ki se ne zaveda ničesar krivega. Ni težko povedati o miru vesti, ki nam dela življenje prijetno. In mir vesti nam obvaruje ravnotežje duše, ki tvori srečo človeka. Virk misli, da je prava sreča le tam, kjer je poštenost. Raz npravno — duševno stališče je to naziranje najlepše. Toda človek ne živi le duševno, ampak tudi telesno. In če ima človek vse, kar mu je potrebno za telesno blagostanje, čuti se srečnega. Zato poje Virk v isti pesmi:

Kjer pa siromaštva solze tekó,
Nihče po sreči vprašal ne bo

In nekoliko višje v isti pesmi pravi Virk:

Res se bogatec tam napihuje,
pa še več revežev milo vzdihuje.

Tu je tedaj govor o meri imetja, ki je od njega odvisna sreča. Zavest, da nekaj imamo, da imamo za življenje dovolj, nas miri. Če nam ne ruši tega miru pretirana skrb za povečanje imetja, lahko se čutimo zadovoljne, srečne. Toda v tem oziru ljudje niso enaki. Nekateri skrbijo in delajo ravnodušno naprej in so zadovoljni s svojimi dohodki. Drugi se v istih razmerah čutijo nesrečne. Narav in temperament človeka igrata v tej zadevi veliko ulogo. Zato pa lahko rečemo, da sreča ni odvisna toliko od mere imetja kakor od duševne kakovosti človeka. Da je to resnica, to nam dokazuje

splošno mnenje ljudi, da ima en človek srečen, drugi nesrečen temperament. Radi tega ni prav, slikati šolski mladini siromaštvo kot nesrečo, a tudi ne kot srečo. Tudi ni prav razlagati otrokom bogastvo kot srečo ali nesrečo. Siromaštvo, bogastvo, sploh mera ali množina imetja so relativni pojmovi, ker jih vsakdo vstvarja v primerjanju svojega imetja z imetjem drugih. Ravno v tem pa leži sreča ali nesreča. Kdor zamore živeti s svojimi dohodki brez primerjalnih ozirov na druge, si ohrani največo mero duševnega miru, ki ga osreči.

Vprašanje o meri imetja, o meri dohodkov, vprašanje o delu in plačilu je sploh tisto vprašanje, ki dela posameznemu človeku in tudi splošni človeški družbi največ preglavic in skrbi. Kar pa nam dela mnogo skrbi, nam ni ljubo in to čutimo kot breme nesreče. Že od nekdaj so ljudje reševali družabno ali socialno vprašanje in ga rešujejo še danes. To nesrečno vprašanje bi izginilo raz svet, ako bi imeli vsi ljudje isto mero premoženja. Ker se pa to ne bo zgodilo nikdar, zato tudi tega vprašanja ne bo konec. In ker vemo, da družabnega vprašanja ne bo nikdar konec, in če mu posvetimo tudi vse sile, zato se nam ga ni treba lotiti do tiste mere, ki nas vznemirja in onesreči. Siromakov bo vedno in vedno bo bogatašev. Ta resnica pametnega človeka ne vznemirja.

Zanimivo je tudi, do kakšnih nazorov so prišli ljudje pri reševanju socialnega vprašanja. Ker nalaga socialno vprašanje kot vprašanje ureditve imetja i. t. d. mnogo skrbi in težav, so rekli nekateri, da so skrbi za imetje izvor vse nesreče, in da je največa in prava sreča „imeti nič“. Da je to absurdna misel, tega ni treba dokazovati; nje absurdnost je evidentna, uvidna brez dokazov. Vendar ne pogršamo v naših čitankah beril, ki vsebujejo nazor, da povzroči bogastvo skrb in žalost, siromaštvo pa veselje. V Schreiner-Hubadovi III. Čitanki str. 16 najdemo berilo „Črevljar in plemenitaš“. Črevljar je bil siromak in si je popeval, plemenitaš je bil bogat, a je bil žalosten. Na koncu berila po stoji stavek: Zadovoljnost in denar sta različni stvari. Najprej nam je pomisliti, da se zadovoljnost in denar sploh ne moreta primerjati. Zadovoljnost je nekaj duševnega, denar nekaj materialnega. Mogoče pa je vprašanje, smo li zadovoljni, če denarja nimamo, ali smo nezadovoljni, če ga imamo. So ljudje, ki so zadovoljni tudi brez denarja, a neverjetno je, da bi bil kdo nezadovoljen, če ima denarja dovolj ali preveč. Da povzroči skrb z denarjem nekaj neprijetnosti je res, a res je tudi, da prevladuje zavest premoženja kot prijetnost neprijetnost skrbi s premoženjem.

Vsebina navedenega berila se nam zdi naivna. Če kdo popeva in nima denarja, menda ne popeva radi tega, ker nima denarja in ker nima skrbi z denarjem. Ako pa je kdo denarni plemenitaš in vedno žalosten, gotovo ni žalosten radi tega, ker ima denar in skrbi ž njim. Bogataš bi se vendar lahko takšne žalosti rešil, če bi dal svoje premoženje med ljudi, ki od siromaštva popevajo. Ne bilo bi se bati, da bi siromaki daru ne sprejeli

Tudi bi ne postali vsled tega žalostni, ampak še pomnožilo bi se njih veselje. Duševna razpoloženost ni odvisna toliko od imetja, kakor od fizijološke kakovosti človeka, od vitalnega — življenskega čuta. Ne moremo drugače, kakor da vidimo v berilu nekako tendenco, pokazati otrokom vrednost zadovoljnosti z nesrečno izmišljeno snovjo. Takšne snovi po naši misli nimajo veljave ne za etiško odgojo, ne za vsakdanje, dejansko življenje v gospodarstveni smeri.

Skrb za življenje ostaje vedno. Živeti od miloščin ne moremo, če smo čili in zdravi. Ako smo nezmožni za delo ter nimamo življenskih sredstev, oskrbi nas javnost ali kdo drugi. A zavest, biti v nezasluženi oskrbi drugih nalaga npravno nepokvarjenemu človeku čut sramote, nemoči, neprijetne odvisnosti, ki ga tlači in vznemirja, ki ga onesreči. Tukaj je materijalna in duševna nesreča, ki se tolažimo v njej prav težko.

Družabne razmere nanesejo čestokrat, da ne dobi človek zadostnih življenskih sredstev, četudi dela pošteno in vestno, trpi pomanjkanje na vseh straneh. Prenašati to z ravnodušjem je junaško, in junaško ravnodušje je sreča v nesreči. V tem oziru nas naj vodijo misli, ki so izražene v prelepi pesmi S. Gregorčičevi „Siromak“, (glej Schreiner-Hubad III. Č. str. 28 — zadnja kitica). Misli so:

Za vse je svet dovolj bogat,
in srečni vsi bi bili,
ko kruh delil bi z bratom brat
s prav srčnimi čutili.

Ni li v teh mislih izraženo vse jedro krščanstva, vse jedro altruizma in vse jedro socijalnega vprašanja, ki smo ga imenovali zgoraj nesrečno? Toda, da ne umevamo stvari napačno, povemo tu, da socijalno vprašanje ni nesrečno po vsebini, ampak po dejstvu, da ne moremo urediti družabnih razmer po želji vseh ljudi. A pogojni „ko“ — „Src nimajo“, slišimo danes od mnogih strani. Ne najdemo besed za slikanje brezsrčnosti. Svarnik nam je dal um, da vidimo osodo soseda in svojo lastno osodo. Vidimo, da smo brezsrčni. Da, um sam je mrzel, smo rekli zgoraj, in le srce, čut, sočut je topel. Brezsrčnost, mati surovosti, je nesreča za človeka.

Da bi v pretiranem altruizmu ne želeli nobenega imetja, to niti ni mogoče. Zdrav egoizem, zdrava sebičnost, mora biti, sicer bi ne bilo mogoče nobeno gospodarstvo. In kdo izmed nas še ni čutil dobrodejnosti odkritega prijateljstva, odkritega tovarštva, odkrite prijaznosti in ljubezni? Ali ne osrečijo takšni čuti človeka? In niso prijateljstvo, tovarštvo, prijaznost, ljubezen i. t. d. najmočnejši motivi altruizma, najboljši roditelji do uslužnosti in pomaganja v potrebnih slučajih? Kako grozno suhoparno bi vendar bilo življenje, ko bi občevali le z umom in računili le zase. Ni li sreča na zemlji, da je mnogo blagih src, ki slabijo pojave mrzle surovosti? Le pogledjmo otroke surovih, robotih roditeljev ter jih primerjajmo z otroci blagih, ljubečih

staršev! Velik in največi del in vsa sreča je v srcu, v čuvstvovanju, harmoniziranem po zdravem umu. Pregovor: „Vsak človek je svoje sreče kovač“ ima mnogo resnice, a več resnice vsebuje stavek: „Človek je človeku vse“.

Omenili smo že, da nekateri filozofi v pretiranem pesimizmu ne pripoznajo nobene sreče. Schopenhauer n. pr. trdi, da je vse le videz in vara. Kar vsakdo trpi, pravi on, to skriva napram drugim. Kar pa more kazati na lesku in blišču, to kaže svetu, ki ga naj ima kot srečnega. In to kaže tembolj čim večja je njegova notranja nezadovoljnost. Smoter človeškega stremljenja je po Schopenhauerju le zburjanje mnenja pri drugih. Toda takšno naziranje življenja ima morebiti pomen le v gotovih razmerah; v splošnosti nima in ne more imeti toliko veljave, da bi gledali vse le kot slabo in temno. Izginiti bo moralo vse zaupanje do sosedu in to bi bila res gola nesreča.

„Kdorkoli pod milim nebom živi, vsakdo pač srečen biti želi“, tako poje I. Virk v pesmi „Sreče dom“. Toda kdor srečen biti želi ali hoče, ni srečen, ker še srečo le išče. Le kdor se srečnega čuti, je srečen. V današnjih časih ne živimo v preprostih življenskih razmerah. Od vseh strani nas obdajajo okolščine, ki nas vežejo z mnogoštevilno človeško družbo po osebem občevanju in po javnem prometu. Civilizacija in kultura napredujeta. Proizvodi civilizacije in kulture mikajo prostake, ki žele užitka na raznih udobnostih. Preprostost na kmetih jim ne ugaja več. Dečki in deklince drvé za srečo v mestih, ki ponuja manjšo mero lajšega dela. Tamkaj dobé boljše plačilo za lajše delo, nosijo lahko lepše prikrojeno obleko in roke si lahko ohranijo bolj gladke. Nekateri deželani so tedaj nesrečni in skrbijo, da pridejo v mesto. Mika jih živahnost mestnega življenja. Človek je družabno bitje.

Nekateri meščani so mestne družabnosti siti. Nič jih ne mika več, vse so že videli in slišali in okusili. Žele si prepostega življenja v prosti naravi ter gredo na kmete. Srečne se čutijo, ako zamorejo dihati sveži zrak in če se zamorejo kretati v nevezani obliki. Pretirana, presamotna preprostost ne stori človeka srečnega; pretirana in prefina civilizacija ga onesreči. Najboljša pot življenja je tista, ki po njej živimo v ravnodušnem naziranju sveta in tega, kar nam ponuja. A v to je treba poznanja sveta ter prave ocene potrebščin. Naravno in nravno zdravo soglasje telesnih in duševnih sil človeškega organizma nam daje prijeten življenski ali vitalni čut, ki nas osreči.

Raz stališče čiste pameti trdijo tudi nekateri, da ni sreče, ni nesreče na zemlji. Vse mora biti, kakor je in vsaka spremenba ima uzrok.

To resnico pripoznamo. Toda človek ne umeva samo in ne gleda vsega le s presojevalnim duhom, človek vsak položaj in vsako spremembo v svojem življenju tudi čuti. Prijetni čuti ga osrečijo, neprijetni ga onesrečijo. Blagor mu, ki mu polnijo življenje le prijetni čuti!

(Dalje.)

Vzgojni pomen domačije in šole.

Spisal Karel Kveder.

(Dolge.)

Temelj nadaljne odgoje bodi vedno samostalnost otroka; le tako se mu uspešno krepijo intelekt in čuti. Čim nanj se z otrokom igramo, čim bolj mu prepuščamo, naj se bavi s čimer se hoče, tem bolj se mu razvije domišljija in intelekt. Zgodaj se pri njem javlja nagon po delu, z vsako stvarjo, ki mu pride pod roko se igra in po svoje zabava, z vsem je zadovoljen, ni mu treba dati posebnih kupljenih igrač. Konsekventno tako ravnanje napravlja otroka skromnega in ni jih tako bogatih staršev, da bi smeli prezirati to okolnost. Luksus v igračah in drugih stvareh v zgodnji mladosti pokvari sigurno za poznejše življenje zadovoljnost in s tem srečo; vrhutega je pa skromnost vir štedljivosti, ta pa podlaga uspešnemu gospodarstvu. Vse kar otroka obdaja, naj bo enostavno in skromno; obleka, oprava, posebno hrana; izven določenega časa naj ne dobi ničesar uživati, posebno ne slaščic. Samoobsebi se po takem ravnanju otrok navadi redu in pokornosti; saj se vse godi, kar mu dobro dé, nepokornosti pri pravi postrežbi in pravilnem ravnanju ni ne mesta ne povoda. Tudi se začenja že zgodaj zavedati, da starši v vsakem oziru pravo zadenejo in tudi hočejo, in to spoznanje mora še v poznejši dobi otroku biti podlaga pokornosti. Take razumne pokornosti navajeni otroci bodo pozneje lahko pristopni prepričanju, da se je treba tudi samostalnemu človeku podrejevati temu, kar je pogoj obstoju in uspevanju družbe, to je npravnosti. Ker otvarja razumna pokornost naraščajočemu vedno globlji vpogled v medsebojno odvisnost vseh stvari, posebno temeljnih etičnih pogojev obstoja družbe, je ista gojencu ves čas življenja zapreka pretiranemu individualizmu ali celo anarchizmu v mišljenju. Navedenim lastnostim se otrok vsled pravilne in konsekventne domače vzgoje, posebno po vplivu matere in avtoriteti očetovi sam ob sebi privadi, postajajo njegovo bistvo in izražujejo smer značaja.

Skromen in redu navajen otrok, ki mu je pokornost nekaj samoobsebi umevnega, zgodaj primerja dogodljaje v svojem življenju in okolo sebe in začenja razločevati, kaj se mu zdi prav kaj ne. Svoja izkustva izraža s strahom ali z veseljem, z zadovoljstvom ali z nezadovoljstvom in ne da bi se zavedal, zbuja se mu čut pravičnosti. Preveč bi bilo na tem mestu naštevati vse napake in pregreške, ki so jih roditelji krivi napram otrokom, da se v njih ne more zbuditi čut pravičnosti. Neutemeljena surovost z otrokom kakor prevelika popustljivost v zgodnji mladosti je razvoju vesti enako na kvar.

Ko se je v otroku pojavil že čut pravičnosti, je to tudi že dokaz, da bo v danem slučaju delovala že tudi vest, in sicer tem izdatneje, čim več ima otrok podedovanih pripravnosti. Naloga matere je ob taki priliki vplivati na otroka, da se mu čut pravičnosti in vest oglašata tudi vsikdar v zadevah tikajočih se drugih, ne samo v lastnih. Navaja ga naj tudi na možno samostalnost v sodbi o najenostavnejših življenskih razmerah. V ozki zvezi s pravičnostjo in pravično sodbo je ljubezen do resnice. Koliko roditelji navadno v tem oziru grešijo, presega včasih tudi vse meje in bi šlo prenadolgo, ako bi tu le najbolj kričeče napake omenili. Koder vpliva na otroka razumna vzgoja po materi, sploh otrok nima povoda k lažljivosti.

Le v obitelji je nadalje mogoče, da se ohrani v mladini čistost v mišljenju glede spolnosti, le v okrilju in zaščiti matere je mogoče ohraniti naraščaj spolno nepokvarjen in sposoben v dobi dospelosti spolne odnošaje razumno in etično pojmovati. Le v krogu obitelji je mesto, kjer je možno materi že zgodaj poučiti zarod o nevarnostih izven zakonskega spolnega občevanja z ozirom na zdravje, značaj in ugled posameznika, kakor za pogoje obstoja družbe. Od pametnega naziranja in življenja v spolnih zadevah ni najmanj odvisna sreča in zadovoljstvo dospelih, njih potomcev in družbe sploh.

Končno je treba tudi konstatirati, da je le domačija možno torišče, kjer se z uspehom zbuja in neguje transcendentalni interes, katerega zavesti v pravi tir je naloga roditeljev, posebno zopet matere. Le roditelji so do otroka v istem vzročnem razmerju, ki daje transcendentalnemu interesu realno podlago. Matí naj navaja zarod do spoznanja, da ni svet okolo nas in z nami vred izčrpan s čutnim zaznavami in predstavami, ampak da bistvuje kot podlaga čutnemu spoznanju tajinstvena istinitost. S kakšno vsebino si intelekt v nadaljnem razvoju, v dobi zrelosti transcendentalne predstave napolnjuje, to ni več naloga vzgoje po drugih. Socijalna aktualna zahteva je dandanes, ljudje naj bodo sprejemljivi socijalnemu interesu in socijalni vesti, ki temeljita na smislu za relativno etično nujnost ali na interesu za spolšno dobro in korist. Vsak človek s kakršnimkoli metafizičnim naziranjem je lahko tankovésten in sposoben izpolnjevati socijalne dolžnosti, samo da se je njegov transcendentalni interes razvil iz socijalnega interesa in ne iz individualnega, kakor je do dandanes bil konfesijonalo običajen.

Koder je otrok vsled pravilne domače vzgoje že navajen, da se je treba večkrat na korist domačim in drugim ljudem marsičemu prijetnemu odpovedati, tam bo tudi pozneje pristopen zahtevi, da je včasih v socijalnem življenju neizgibno, da se posameznik na korist družbi, in tajinstvenemu absolutnemu vzroku vsega na ljubo, odpove marsičemu, kar bi mu ugajalo. Socijalni transcendentalni interes se razvije iz vesti in je obratno nje močna opora; pri zrelem možu se zrcali v nesebičnosti in plemenitosti. Vsi drugi

faktorji, ki skušajo v taki rahli zadevi vplivati na otroški etični občut, so več ali manj brezpomembni, v gotovih slučajih celo škodljivi. Dojilje in takozvane vzgojiteljice gojijo vsled pomanjkljivega intelekta navadno le praznoverstvo. Po učiteljih, oziroma katehetih spoznava otrok božanstvo le kot kaznjujoče in se-mu dandanes vrhutega še vceplja konfesionalna nestrpnost. Po takih vplivih zabrede transcendentalni interes v sebični individualni tir, ki je po navedenem jako dvomljive etične kvalitete.

Iz vsega povedanega sledi, da moramo glede vzgoje v narodnem duhu istotako upoštevati obitelj in domačijo sploh kot prvi in najimunitnejši vzgojni činitelj. Pojavi v sedanjem času dokazujejo dovolj izdatno, da je mati merodajna in dovolj vplivna, da se naraščaj kljub nendaravnim šolskim razmeram ohrani zvest in vdan svojemu pokolenju, svojemu narodu. Najbolj greši Slovenec, ki si vzame tujko za ženo; ne samo, da se sam izpostavlja nevarnosti, da se odtuji svojemu rodu, kar je še bolj žalostno, potomci so navadno za vse čase izgubljeni svojemu narodu.

Vzgojno delovanje materino v narodnem smislu je za javnost najbolj občutljivo; kar ona pozitivnega ali negativnega ustvarja, učinkuje v naraščaju do pozne starosti.

Vsakdanje izkušnje na Češkem uče, da je vse prizadevanje narodnih nasprotnikov, s ponemčevalnicami odtujiti njih naraščaj brezuspešen, koder so matere in očetje v narodno-vzgojnem oziru na svojem mestu. Vsled vpliva razumne, narodno misleče matere, ki skrbi, da se otroci že zgodaj s ponosom zavedajo svojega plemena, je vsakemu učitelju nemčurju nemogoče odtujiti otroka njegovemu pokolenju, doseže le eno in to je nezaupanje in sovraštvo mladine do svoje osebe. Koliko naše dece bi se moralo po nemških šolah v Celju ponemčiti, ko bi otroci ne imeli zdrave podlage z doma? Tako pa vidimo, da se vendar slovenski živelj očitvidno ojačuje in lepo razvija.

Umevno je seveda, da je naloga šole v prvi vrsti vse z doma prizgojena značajna svojstva pospeševati, da se čim lepše razvijajo.

Po navedenem smo spoznali, da pripada v domači vzgoji materi glavna vloga, osebnost očetova učinkuje izpolnjujoče, avtoritativno in od matere privzgojeno utrjujoče, njegov zgled izda več nego nauk; povsod je namreč glede razvoja vesti merodajen najimunitnejši zgled in to je v domačiji oče.

Pregled in razgled o stanju domače vzgoje.

1. Biologija in socijalna veda sta razkrili spoznanje, da je etična vzgoja v glavni osnovi, ki je za socijalno življenje merodajna, do 8. leta kompletna, ter da je posel matere v obitelji. Vsi drugi načini vzgoje so le surogati, ki ne dajejo garancije za razvoj vesti v etičnem smislu.

2. Iz navedenega sledi velikanski pomen žene v gospodarstvu človeške družbe. Človeštvo je pa še pri nas daleč od spoznanja, da so pravzaprav edino matere odgovorne vzgojiteljice človeškega rodu. Socijalne krize da-

našnje dobe so celo vzrok, da se mnogo ženstva odteguje tej naravni visoki nalogi v gospodarstvu človeške družbe.

3. Le izomikana žena more biti kot mati na svojem mestu, le njej je mogoče z razumno higijenično odgojo varovati otroka pred telesnim propadom in z vzgojo vesti že v nežni mladosti pred kazenskim sodnikom.

4. Intelktualna naobrazba možkih in gospodarske razmere ne trpe, da bi bila v imovitih in višjih krogih žena le „Luksusartikel“, ki se samo lišpa, glasovir igra in nekaj francoski blebета. Pri gmotno slabejših ne trpe socialno etične potrebe, da bi bila žena le služkinja moškega.

Žena, ki snubi le erotično, je dandanes reakcionarna. V tem oziru zadostuje možkim kmalu koja ženska, posebno ker jim ni treba pri tem omejiti svoje osebne svobode. Žena, ki je nezmožna udeleževati se produkcije dobrih, je istotako reakcionarna. Možki odgovarjajo na tak način, da raje ne osnujejo obitelji, nego da bi izpostavljali sebe i potomce nevarnosti pomanjkanja in propada.

5. Ženske skušajo vsled tega postajati gospodarsko od možkih neodvisne in tudi stremijo intelektualno ž njim konkurirati. To prizadevanje bo rodilo kot prehodno stanje v bodoče najboljše posledice za moralno stanje zakonov in tudi način sklepanja istih. Intelktualno, kakor socialno višje sposobna žena, se bo v obitelji kot mati bolje obnesla, kar bo v povzdigo etičnemu stanju družbe.

6. Pravilna vzgoja otrok ni samo posledica, ampak tudi vzrok vestnih odnošajev zakonskih, urejenega gospodarstva in etičnih odnošajev obitelji do javnosti.

2. Vzgojni pomen šole.

Šola velja splošno vsaj pri nas v Avstriji za najiminitnejše torišče etične vzgoje, le severni narodi: Angleži, Danci, Norvegi in Švedi nimajo svojega razvitega šolstva v glavnem po tem principu organiziranega. Vzlic temu je, kakor znano, njih šolstvo na najvišji stopnji, socialne razmere so skrajno ugodne, kar nam je v dokaz, da ne temelji etična vzgoja na šolstvu. Glavni vzgojni pomen prisvajajo šolstvu že od nekdanj le v katoliških deželah. To je tudi povsem umevno, ako pomislimo dejstvo, da se je v katoliških državah šolstvo razvilo iz konfesionalnega pouka, iz potrebe cerkve, naraščaj v svojem smislu vzgajati. Povsod se je konfesionalni pouk bavil v prvi vrsti z vzgojo zvestih vernikov in pripadnikov za dotično konfesijo. Konfesionalne šole Židov in izlamitov kakor katoliške samostanske šole so gojile predvsem nauk o principih dotičnega razodetja, vdanost in zvestobo do svoje institucije. Iz teh razlogov se je moralo duhovenstvo vseh konfesij od nekdanj že vmešavati v vzgojni poklic obitelji s povsem naravnim namenom, da zasigura obitelji in družine svoji verski konfesionalni družbi in so poleg tega gojili tudi svojo konfesionalno etiko. Uspeh je bil v socialno-

etičnem oziru seveda vsikdar jako dvomljiv in sicer je bil po vzgojnem pomenu naslednji:

1. Starši so si domnevali, da s tem odpade za nje težavni vzgojni posel, da se vzgoja bolje vrši v konfesijonalnih zavodih in da je najbolje, ker obenem komodno, ako prepuščajo vzgojo otrok duhovenstvu.

2. Pri vestnih in razumnih starših je nastalo nasprotje med šolo in domačijo.

3. V kolikor je duhovščina iztrgala otroka popolnoma vplivu domačije, ga je obenem isti tudi popolnoma odtujila, kar je bilo v socialnem oziru vsega obžalovanja vredno.

To so pa vsled še vedno trajajočega vpliva cerkve na šolo še zdaj občutljivi znaki šolstva po katoliških deželah. Duhovščina vsled boja za obstoj svoje cerkve hrepeni povsod po odločilnih in vodilnih mestih v šolstvu z nominalnim namenom, uspešneje gojiti nravnost, v istini pa le, da si zasigura naraščaj zvest in vdan konfesiji. Bil sem sam pričujoč, ko je kaplan ob neki priliki navzočemu ljudstvu ta princip odkrito razlagal z besedami:

„Edini namen šole je, vzgajati zveste služabnike svete cerkve.“ Socialna raziskovanja pa zanikajo mnenje, da bi otrok vsled konfesionalnega pouka in take vzgoje v šolah na vesti pridobil, posebno tedaj, ako se ga iztrga iz naravnega vzgojnega razmerja do matere in obdeluje, da bi se navduševal za bojovita pravila konfesije. Značajnemu otroku taka vzgoja in pouk ne okrepi doma pridobljeno vest in ako je vrhutega inteligenten, se mu kmalu zbuja dvomi nad pravičnostjo konfesije zaradi mnogih neobjektivnosti in strankarstva. Vsled vpliva dobre matere razvita rahla in občutljiva otroška vest trpi po konfesionalnem pouku, s katerim se jo dandanes sistematično navaja k strankarstvu. Otrok postane ali celot ali v srcu odpadnik konfesije, največkrat pa zapušča šolo s prej nepoznanim sebičnim transcendentnim interesom poleg izdatne izgube na etičnem občutu.

Pa tudi v drugem oziru ne more biti novodobna šola primerno torišče vzgoje, njej sploh ne pripada poklic neposredno etično vzgajati, ker smo v prejšnjem že dokazali, da je to bila in bo v normalnih socialnih razmerah naloga doma po materi. Vsled običajnega nazarjanja je danes seveda mnogo učiteljev, ki si prisvajajo poklic in nalogo, direktno in javno pred vsemi njegovimi tovariši — analogno katehetom — razvijati vest v učencu. Ne nadzorujejo le učence v šoli med poukom, ampak tudi izven šole, grajajo jih in jih pozivljajo celo na odgovornost za prestopke, ki sploh s šolo niso v nobeni zvezi. Skratka, današnja javna šola še skuša staršem vzgojo otrok iztrgati iz rok. Loteva se pa tega posla več ali manj z isto nerodnostjo in na nelogičen način, ki je večkrat znak uradno organiziranemu napram intimnim in rahlim obiteljskim zadevam, kojim je prištevati gotovo tudi biologično razmerje med roditelji in

njih zarodom. Učitelji dobro vemo, da kaže otrok v šoli značaj in smer vesti, ki mu ga je dala domača vzgoja in sicer:

1. Z doma vesten otrok je v šoli marljiv, zanesljiv in vesten v izpolnjevanju svojih dolžnosti.

2. Vsled pomanjkljive domače vzgoje brezvesten otrok je tudi v šoli nezanesljiv in v vsem brezvesten. Ako učitelj ne more spoznavati svojstva učencev zaradi lastnih intelektualnih pomanjkljivosti, se dogajajo slučajni, da etično čuteč, skromen dečko ostaja mnogokrat nepažen in da se zvitemu hinavcu posreči svojo osebo uveljaviti. Pomisliti je treba, da šola ni dom, ampak da je za otroka že prvo torišče javnega nastopa in življenja.

(Dalje.)

Umetniški vzgoji.

Krasilne vaje pri risarskem pouku.

Priobčil *Dragotin Humek*, strokovni učitelj v Krškem

Ni še daleč doba, ko je učenec ljudske šole risal izključno samo geometriške okraske; le v najvišjih šolskih letih je dal ta ali oni boljši učitelj nadarjenim učencem risati listne oblike in iz njih sestavljene rozete ali obrobke — po predlogi. A risarski pouk ni imel organske zveze z drugimi predmeti in ne z življenjem in naravo tam zunaj šolskih sten. Marsikateri učenec si je pridobil sicer veliko spretnosti v risanju težjih oblik, a najčešče ni znal kam z vso to navlako, ni z zanimanjem opazoval podobnih oblik na polju in v gozdu, ni videl okraskov v cerkvah, na pokopališču, na gosposkih in kmečkih hišah, v knjigah in listih.

V zadnjih letih se je risarski pouk tudi v tem pogledu korenito izpremenil, le žal, da je ta izprememba ostala izvečine teorija, lepo zaprta v knjigah in omarah. Moderni risarski učitelji so določili risanju novo smer, naložili so mu važno vzgojno delo. Risanje naj zbuja v učencu ljubezen k naravi, navaja naj ga k opazovanju in naj mu poda temelj umetniške izobrazbe.

Skoraj vse novejšje risarske metodike zahtevajo, naj učenci samostojno sestavljajo različne okraske, ker se ob tem vzgaja oko, domišljija in okus. Šolski svetnik Anděl v Gradcu je že pred več leti izdal veliko risarsko delo, kjer ima tudi učne načrte za posamezne šolske dobe. V prvem delu beremo med drugim: „Risanje naravnih listnih oblik in cvetov, ter uporaba teh študij v enostavne okraske.“¹⁾

¹⁾ A. Anděl, Der moderne Zeichenunterricht an Volks- und Bürgerschulen. Dunaj, R. v. Waldheim.

Razložiti pa moramo učencu pojem in namen okraskov; povedati mu moramo, da so okraski jako mnogovrstnega značaja z ozirom na svojo zunanjo obliko in z ozirom na reč, ki jo hočemo okrasiti. Zbudimo mu čut za so-mernost in blagoličje, vzgajajmo mu smisel za barvo in obliko. Vse to se v ljudski šoli ne da doseči z dolgoveznimi predavanji in z zaokroženimi učnimi slikami; zdajpazdaj se nam ponudi prilika, da povemo ali pokažemo kaj ali pa razmotrimo to in ono.

Zanimivo je, kako razloži dunajski učitelj J. Müller pojem „okrask“. „V roki imam dve peresnici, ki sta si po obliki popolnoma podobni. Katero bi si izbral ti Janezek, ko bi ti bilo prosto, da si izbereš eno izmed njih?

— Vzel bi tole. — A zakaj? — Ker ima na pokrovcu naslikane zvezdice. — Imenujte vse dele, ki jih ima poslikana peresnica! — Predalčki, pokrovec, tečaji, ključavnica in naslikane zvezdice. — Katere dele mora imeti peresnica, da jo lahko rabimo? — Predalčke in pokrovec. — Res, dobro je pa, da ima tudi tečaje in ključavnico, ker se varnejše zapre in je zato pripravnejša. Ali so tudi naslikane zvezdice potrebne, da lahko rabimo peresnico? — Ne, zvezdice le olepšajo peresnico. — Pomnite: Vsi oni deli kakega uporabnega predmeta, ki ga delajo priličnejšega in pripravnejšega za uporabo, so njegovi glavni deli. Oni deli pa, ki samo olepšajo predmet in nam ga delajo prikupnega, so okraski ali ornamenti.¹⁾

¹⁾ J. Müller, Das Freihandzeichnen. Dunaj XVIII. Samozaložba.

Podobno tudi razložimo otrokom, kako raznovrstni so okraski po svoji obliki in namenu. V cerkvi, na pokopališču, na pročeljih lepših hiš in na pohištvu imamo vseporno izbočenih okraskov iz kamena, mavca ali lesa. V knjigah in listih, po stenah lepših sob, pa tudi na ubornih kmečkih kočah, na božičnih altarčkih, na posodah in orodjih, na tkaninah in oblekah nahajamo pestro množico lepšav, ki krasijo ploskev. Pri šolskem risarskem pouku moremo upoštevati le drugo vrsto okraskov, saj še nimamo v naših ljudskih šolah prepotrebnih tečajev za deško ročno delo.

Med poukom imamo mnogokrat priliko, da opozorimo učence na mnogovrstnost ploskovnih okraskov z ozirom na njihov namen in obliko. Učenci kmalu imenujejo predmete, na katerih se okraski raztezajo samo v dolgost kot črte, obrobki in pasovi, nekateri okraski napolnjujejo razne pravokotne, kvadratne, trikotne ali krožne like, tuptam imajo podobo cvetov, vencev in zvezd ali pa so enakomerno razdeljeni po širnih ploskvah. V knjigah in listih nahajamo okvirje, načelja, zakončke, okrašene črke itd. Ako povemo učencem vse to in jim vrhutega naročimo, naj si do prihodnjih ur ogledajo in zapomnijo nekoliko podobnih primerov, bodo opazovali pazljivejše in natančnejše.

Na vsakdanjih uporabnih predmetih, ki so nam vedno pri rokah, lahko pokažemo učencem okraske, ki so narisani ali naslikani, vloženi v les in v kovino, izrezani iz papirja ali iz tkanine, vezeni z volno in s svilo. Saj ni skoraj predmeta okolo nas, ki bi ne bil vsaj nekoliko okrašen; čestokrat niti ne opazimo okraskov ali pa mislimo, da so to potrebni deli dotične reči. Tako skupno opazovanje, presojevanje in raziskovanje jako poživi risarsko uro; učenci povejo mnogo novega, kar so videli doma, v cerkvi, v bližnjem mestu itd. Izvrstne učne slike ima v to svrho profesor Micholitsch v svojem velikem risarskem delu, ki je pa žal za naše razmere le deloma uporabljivo.¹⁾

In kje naj zajemamo snovi v sestavljanje okraskov? Iz oblikoslovja so znane debele in tenke, preme in krive črte; otroci poznajo tudi kvadrat, pravokotnik in trikotnik, v višjih razredih pa tudi romb, trapez, krog in elipso. Že iz teh prvin lahko ustvarimo neskončno vrsto ljubkih vzorcev v najrazličnejše namene. In ne po enem kopitu! Otroci so bolj iznajdljivi nego si navadno mislimo. Učitelj naj samo pokaže na tabli ali pa tudi na primernih predlogah, kako mnogovrstno lahko sestavljamo prvine v lepe ploskve, vrste, skupine, zvezde, okvirje itd. Učenci hitro pojmiyo nalogo in jo tudi dovoljno izvršijo. Ne vsi! Gotovo ne! Izprva gre stvar težje, a sčasoma spoznajo, da je treba tudi pri risanju misliti, in učitelj zasledi tuptam originalna dela, ki jasno kažejo učenčevo osebnost.

Tako v tretjem in deloma tudi v četrtem šolskem letu. Kmalu pa lahko razširimo delokrog s tem, da uporabljamo rastlinske liste, ki so

¹⁾ A. Micholitsch. Der moderne Zeichenunterricht. Del I. Dunaj. Pichlers W. u. S.

v ornamentacijo najprimernejši. Na tem mestu naj omenim, da naj prinesejo otroci lepih, svežih listov seboj; mrtvi, stisnjeni in posušeni listi niso tako primerni. Risanje naravnih rastlinskih listov je že samoobsebi jako priljubljeno otrokom, posebno če upoštevamo barvo; a tudi listova oblika jih zanima, ker je kakor nalašč ustvarjena v okrasek. Le pomislimo, koliko lepih listov lahko natrgamo v gozdu in kako raznovrstnih okraskov bi lahko naredili. Koliko lepega dela in zabave! Tudi enostavno cvetje nam je dobrodošlo, ker dá delu primerne izpremembe.

V živalstvu pač ne najdemo primernih snovi za naše razmere. A pač! Zakaj bi ne zasnoval kak boljši učenec obrobka iz metuljev, hroščev ali polževih hišic? To bi bilo lepo, ko bi korakala dolga vrsta hroščev okolo škatlinega pokrova; lepo v enakih presledkih bi šli, vsi enako veliki in enako rjavi, kakor se spodobi pravim hroščem! Samo poskusiti moramo, učitelj pa kaže, popravlja, svetuje in — pohvali, da ne vpade pogum! „Najboljše izdelke pokažimo vsemu razredu. Ne trpimo, da bi boljši učenci zaničevali ponesrečene poskuse! Kolikar je dobrega radi priznajmo.“¹⁾

Največjo preglavico nam dela vprašanje: S čim rišimo okraske? Barva je menda neizogibno potrebna! Res! A če izgovorimo besedo „okrasek“, mislimo si najprej različne okrašene predmete, potem vstanejo v mislih teinone oblike okraskov in h koncu šele njihova barva. Moderne knjige so polne lepih črk, obrobkov, vinjet i. t. d. v navadnem črnem tisku, in kar nič se nam ne zdi, da bi moralo biti to izvedeno v barvah. Zadostovati nam mora pač oblika tam, kjer iz tehničnih vzrokov ne moremo pokazati barve.

Zato je najvažnejše risalno sredstvo naš svinčnik, ki je v prosvetnem delu enakopraven peresu. S svinčnikom lahko izvedemo najlepše stvari, samo „znati je treba“. Odločen mi je pretesen prostor, da bi bolj podrobno govoril o tej risalni tehniki. Natančneje hočem o tem vprašanju razpravljati v majevi „Popotnikovi“ številki, če mi g. urednik dovoli v to potreben prostor in ilustracije. Tedaj svinčnik! Kdor pa zmore barvaste svinčnike ali pa celo barve, tembolje zanj in za njegove učence. Le paziti moramo, da vobče ne vežemo temeljnih barv; take zveze so navadno preostre, robate in nelepe. Najlepše se vežejo mešane barvne osene, kakršne imamo v naravi. Učitelj naj tedaj navaja učence, da opazujejo naravo in njene barvne krasote.²⁾

Jako poceni in posebno za deklice jako primerno je izrezavanje okraskov iz barvastega papirja. V to potrebujemo nekoliko pol raznobojnega papirja, škarje, lepilo in prazno stran v risanki. Namesto, da bi list ali kako drugo podobo narisali, izrežemo jo iz papirja. Če zganemo mnogo gub

¹⁾ H. Grothmann, Das Zeichnen an allgemein bildenden Schulen. Berlin. F. Ashelm.

²⁾ I. Gruber in O. Stadler, Erprobter Lehrgang für das moderne Zeichnen. Linec.

barvastega papirja, izrežemo lahko hkrati veliko enakih oblik, ki jih nato sestavimo v primerne skupine in jih prilepimo na prazno stran v risanki.

Risanje okraskov bi pa ne imelo popolne vrednosti, ako bi učenci ne vedeli namena svojemu delu. Povejmo torej učencu, da morajo biti okraski primerni predmetu, ki naj ga krasijo in snovi, iz katere bi jih pravzaprav morali izvršiti. Učenec naj pove čemu bi lahko bil okrasek, ker ni vseeno, ali krasimo sobo, pohištvo, posodo, orodje, tkanino i. t. d.

Prav bi bilo tedaj, ko bi vsaj boljši učenci zares okrasili kak predmet, bodisi papirnato škatljo ali leseno skrinjico, skledo, lonec ali kaj takega. Priložena slika kaže posode, ki so jih samostojno okrasili učenci meščanske šole v Krškem. Tak lonček stane na semnju 6 do 10 vinarjev, za slikanje zadostujejo navadne barve. Škatlje od cigaret se pa kaj lepo okrasijo s papirnimi izrezki.

Kako pišimo krajinska lastna imena?

Dr. Jos. Tomišek.

(Dalje.)

Janežičevim pravilom torej ni bilo nič in baš v najkočljivejši točki („Novo mesto“, „Bohinjsko jezero“, „Bohinjska Bistrica?“) še danes ni pomagano. Kak nered je vladal v pisavi, nam izpričuje katerikoli spis. Vzemimo le knjigo, ki ji moramo prisojati merodajno veljavnost v odločilnih literarnih krogih, Erbenovo „Vojvodstvo Kranjsko“, ki ga je izdala Matica Slovenska l. 1866. V tej knjigi je nametana glede pisave taka mešanica, da ne moremo iz nje izbrskati niti najmanjšega enotnega pravilca. Na strani III. Predgovora se omenja „sinje morje jadransko“, na strani 27. „povodje Jadranskega morja“ in na strani 28. „oblast Črnega Morja“, torej trojna pisava istega imena. Nadalje čitamo: Babji zob (str. 3), Črni Vrh (3), Mladi Vrh (6), Ostri Vrh (67), Ljubljanski Vrh (16) pa: Rovški vrh (11), Jezerski vrh (29); ter Šmarna Gora (11, 29), Višnja Gora (13), Račna Gora (22), pa: Babna gora (15), Križna gora (6). Ali na isti strani 3: „Bohinjska dolina“ in „(bohinjska) Sava“, na strani 5: Podkorenska Sava; Črna Prst (4), Škofja Loka (11), Stari Trg (20), Dolge Poljane (4, 9), a Gornji grad (10), Ljubljanski grad (11), Novo mesto (12), Novomesto (13), Sorško polje (30), Ljubljansko močvirje (32), Dolenja vas (66). In: Kamnagorica (4), a Kamna Gorica (63); na 7. strani „Kamniške Planine ali Alpe“, nekaj vrst nižje pa „Karnske planine“, na strani 11. zopet: „Sveta Planina“.

5. Deset let po omenjeni izdaji Janežičeve slovnice nismo nič kaj na boljšem. Levstik se je v svoji slovnici „Die slovenische Sprache nach ihren

Redetheilen" (1866.) vprašanja jedva dotaknil. Vendar se iz zgledov v § 19 (str. 23) da sklepati, da stoji na Janežičevem stališču; on piše Vinji verh, Zlati rep, Beli grad, Bežji grad, in hudo (po pravici) obsoja sklanjatev: Novomesto, Novomesta itd. Novice n. pr. l. 1873. pišejo vse povprek: Novomesto (str. 30 in večkrat), vmes pa tudi Novo mesto (59, 127, 308), a Škofja Loka (30); nadalje Toško čelo (162), Debela peč (281), zgornja Krma (281), zgornja Šiška (118), gornji Štajer (32), spodnja Idrija (354), in zopet Gornji grad (378), Šmarna gora (206), Slov. gradec; železna Kaplja (14), Tolsti Vrh (v oklicu št. 33.) Nedosledno se pišejo tudi svetniška krajevna imena; Šempeter (165), Št. Peter (197), Šent Peter (št. 33, oklic); Šentjernej (53, 204), Šentvid (161), Št. Ruprecht (190).

Brezdvomno pa vlada v tem letniku vsaj ena smotrena tendenca: da bi se pisali pridevniki od lastnih imen z veliko začetnico.

Na str. 32 se iz „gornjega Štajerja“ poroča o dražbi „Belanskih goved“ (na strani 149. o „biku belanskega rodu“), na strani 34. pravi v deželnem zboru neki govornik: „Saj veste, gospoda moja, koliko slabih predsodkov je proti Vipavskemu vinu“, in nekoliko nižje se piše Vipavec in Bizelar tudi z veliko; na strani 311. se hvalijo „Sufolski mrjaščeki“ in na strani 226. se dr. Vošnjaku namigava, da sme pričakovati „cel kup Pruskih tolarjev“. Nadalje: deželni zbor Koroški, Goriški, Brnski, Praški (398), okraj Kamniški, Krški itd. (373), pod Francosko oblast (355), na Ljubljanskih srednjih šolah (344), Savski breg (217), Dunajske prekucije (164), Ljubljanska hranilnica (60), Novomeška okolica (205) itd., kamorkoli pogledamo v letniku.

V tem načelu se zasnova rešitve našega vprašanja: če se nedvoumno reši način pisave pridevnikov, potem bi bila tem laglja rešitev pisave samostalnikov. Kakor je praktični Bleiweis v svojih „Novicah“ tudi v mnogih drugih ozirih ustanovil našo pisavo, tako je zastavil svoj organizatorni svod tudi tukaj. Dve leti pozneje (l. 1875) se je obrnil do „svojega prijatelja in strokovnjaka v jezikovnih zadevah“, do Cigaleta, z vprašanjem „Ali naj pridevnike ... od zemljepisnih lastnih imen pišemo z veliko začetno ... črko ali z malo?“ Kajti, tako poroča v „Novicah“ (1875, 361), „pisatelji slovenski zelo omahujejo o tem, kako naj bi pisali imenovane pridevnike; zato jih piše ta z veliko, ta z malo. Novice isto gunganje ... vidijo tudi v pisavi družih Slovanov. In vendar bilo bi želeli nekake stabilite.“ Na istem mestu je natisnjen Cigaletov odgovor.

Cigale se je, preden je odgovoril, o vprašanju temeljito poučil, zasledujoč njega razvoj pri vseh Slovanih in ozirajoč se na mnjenja merodajnih mož. Doslednost je našel le pri Miklošiču, ki piše vse besede — tudi samostalnike z malo, ter pri Vuku Štefanoviču, ki, stoječ na baš nasprotnem stališču, rabi pri vseh lastnih imenih, samostalnikih in pridevnikih, veliko začetnico. Drugod pa nikjer ni „gotovega pravila, tukaj gospoduje največ pisateljska individualnost“: pri nas, pri Srbohrvatih, pri Rusih; „Čehi pišejo,

kakor se komu zdi" itd. Vendar se bo treba odločiti za eno enotno načelo; Miklošičevo zato ni prav sprejemljivo, ker se lastna imena pač povsod v pisavi kolikor toliko ločijo od drugih in so vse pisave domala edine v tem oziru, da se vsaj samostalniki lastnih imen pišejo z veliko. Zato se „doslednost do zadnje pike“ da po Vukovem načinu prav lahko doseči, tudi je „logičneje, pisati še pridevnike z veliko črko, kakor se tudi pridevnik na -ov od osebnih imen (dasi je le svojivni pridevnik kakor so oni) piše z veliko črko“. Svoja izvajanja zaključuje Cigale tako: „Jaz torej mislim, da bi **pridevnike** vsaj od imen mest, trgov in vasi, gora in voda in podobnih bilo primerneje pisati z **veliko** začetno črko“.

Cigaletova izvajanja, ki so prva zasnovana na širši podlagi, so važna tudi zato, ker prvikrat poudarjajo načela, ki mora biti zlasti mero-dajno pri takih zunanostih, kakor je raba velikih pismenk, češ „tukaj ima ozir na primernost, nato, kaj je ‚oportun‘, svoje opravičeno mesto“. Čim večja enostavnost, tembolj ustreza praktičnim potrebam: „ozir na razločnost in razumnost svetuje rabiti veliko začetnico“. Izmed zgledov, ki jih Cigale navaja v prilog svojega pravila, nas posebno zanimajo tisti, ki so tvorjeni od lastnih imen, rabljenih tudi za občna imena (Dolina-dolina, Dobravadobrava, Dvor-dvor, Grad-grad, Jezero-jezero, Njive-njive, Otok-otok, Planinaplanina, Polje-polje, Potok-potok); pri teh je treba velike začetnice; sicer bi se često ne vedelo, je li kaj Dolinsko ali dolinsko itd. A poglavitno za naše vprašanje (Novo Mesto? Novo mesto? itd.) je, da se Cigale odloči vsekako že a priori za veliko začetnico v lastnoimenskih besedah, kakor so: Grad, Otok, Jezero, Potok itd. Iz takih zgledov bi se dalo sklepati, da je Cigale meril tudi na tole pisavo lastnih imen: Novo Mesto, Gornji Grad, Menina Planina, Pusto Polje, Loški Potok, Blejsko Jezero itd. Vendar: neoporekljivo to sklepanje ni; kajti Cigaletovi zgledi: „Dolina“ itd. veljajo morda le kot ena beseda in beseda Grad pomeni morda vas Grad (= Bled), Planina (= znani trg na Notranjskem).

Tako je Cigale, pač ne vedoč, da je bil njegov prednik že Pohlin, ustanovil enotno pravilo: samostalnik in pridevnik od lastnega imena se pišeta z veliko; baš v naši preporni točki pa je ostal na sredi pota. Tu so morali nastopni pravopisci začeti z delom, ako so hoteli vsaj v teoriji do konca rešiti lastnoimensko vprašanje.

6. A tekla so leta in leta in nihče se ni oglasil; pisalo pa se je zopet nedosledno v vseh ozirih in Cigaletova izvajanja so se bolj in bolj porabljala. Trdno pa se jih je držal eden mož, ki bi bil kakor nihče drugi poklican, da bi izrekel definitivno besedo: Ta mož je bil Levstik. Kakor poroča Fr. Levce kot urednik „Ljubljanskega Zvona“ l. 1890 na str. 119. v 2. opombi, je Levstik „zadnja leta svojega življenja vsako lastno ime, sestavljeno od dveh imen, pisal dosledno pri **obeh** besedah z veliko začetnico: Novo Mesto, Rimske Toplice itd.; ravno

tako Ljubljanski, Novomeški itd.“ S tem je Levstik storil še tisti korak, ki je bil potreben na Cigaletove predkorake. Žal, da je Levstik v svoji skriptorski dobi izgubil tisto ognjevitost, ki mu je prej toliko koristila in škodovala, in še bolj žal, da jo je, kolikor je bilo, pokazal le v zasebnosti in ne v javnosti. Ko bi bil on ta svoj pravopiški nazor tudi izrečno in javno zastopal, bi mi najbrž bili že dobro četrstoletje v pisavi Novo Mesto, Črna Prst na čistem. Tega pa ni storil, dasi je imel, kakor nam poroča Levec, svoje trdno načelo.

Zato laglje umevamo, da temeljita Šumanova „Slovenska slovnica“ (za šole) l. 1884. postopa v našem vprašanju netočneje, nego bi bilo mogoče celo pred Cigaletom: ona piše „ogrski Slovenci, Režjanski“ (§ 37), „Turek ženin“ (§ 122), pa „babilonjanje, talijanje, turčini“ (§ 28, 11), „slovenska, slovenec (!)“ (§ 97), pa „Korošec, Korošica“ (§ 15) itd.

Vendar je že Levstikov privatni vpliv imel svoje znatne posledice; „na Levstikovo ustno priporočilo“ se je namreč Levec, kakor nam poroča na navedenem mestu, „nekaj časa ravnal“ po tej pisavi tudi v Zvonu; res čitamo, n. pr. v „Zvonu“ 1884, str. 24/5 (v Lahovi razpravi) med drugimi tale imena ¹⁾: „Bohinjsko Jezero, Bledsko Jezero (pred Jezerom), Črna Prst, Stare Fužine, Srednja Vas. — In še več let za ono Levčevo izjavo (iz l. 1890.) piše novoustanovljeni „Planinski Vestnik“ v prvih treh svojih letnikih (1895—1897) redno, dasi ne vedno: (1895) Gornji Grad, Turski Žleb (str. 4), Šmarna Gora (13), Robanov Kot (15, 90), Pasja Peč (18), Hudo Polje (18), Kraljevi Hrib (19), Velika Dolina (19), Petkova Njiva (20), Črna Prst (36), Bela Peč (42), Velo Polje (50), Jezersko Sedlo (65), Pavličeva Stena (93), Kačji Prelaz (105), Beli Mel (106), Laški Trg (116), Novo Mesto (116), Sinča Ves (67) itd. Takisto leta 1896.: Slovenske Gorice (5), Sladka Gora (19), Begunjski Vrh (137), Urbanova Špica (85) itd. Podobno l. 1897.: Huda Luknja (45), Šmarna Gora (28), Turski Žleb (28), celo: Planinski Piparji (193), dočim piše l. letnik (13) še „Planinski piparji“. — Leta 1898. pa stoji „Plan. Vestn.“ namah na drugačnem stališču: tistih z veliko pisanih: „Grad, Vrh, Sedlo“ redno ni več; navadno se pišejo z malo.

7. Odkod ta prevrat? Povod mu je pač sledeč: Leta 1890. je dr. Sket odgovarjal v „Zvonu“ na l. Lendovšekove opazke (Zvon 1889) glede njegove izdaje Janežičeve slovnice. Lendovšek je bil med drugim zahteval, naj se uvažujejo tudi oblike: „Novo Mesto“, „Kanalska Dolina“, „Dunajska Cesta“, in je pogrešal točne določbe o pisavi pridevnikov (Ljubljanski itd.)²⁾. Levec je v navedeni pripombi povedal, „da je opustil ono“ Levstikovo pisavo in da se zdaj drži pravila: „Kadar je drugi del lastnega imena

¹⁾ Na nekako nasprotnem stališču je (vsaj — včasih!) stal „Kres“, ki piše 1881, 24: „Jadransko morje“, 1882, 144: „huda luknja“; sicer tudi „Zvon“ še 1890, 31: na gospo-
svetskem polji“. — Doslednosti ne iščimo ne tu ne tam.

²⁾ Lj. Zvon, 1890, 118—119.

appellativum (t. j. občno ime), piši jo z malo začetnico, tedaj: Črno morje, Gorenja vas, Šmarijina gora, Dunajska cesta, Nove ulice“. Kadar se je pa ta appellativum izprevrgel v lastno ime, pisati je oba dela z veliko začetnico: Novo Mesto, Škofja Loka, Rimske Toplice, Slovenji Gradec, Velike Lašče, Zgornji Tuhinj, Laški Videm, Laška Gorica, Dolenji Logatec itd., kajti narod vse take kraje, izpustivši pridevnik, imenuje samo: Mesto, Loka, Toplice, Gradec, Lašče, Tuhinj, Gorica itd. Ravno tako piše naš list: Ijubljanski, novomeški itd.“.

Levec je torej l. 1890. v dveh ozirih zapustil Levstikovo, oziroma Cigaretovo pisavo: 1. pridevnikom prisoja malo začetnico in 2. pri dvobesednih lastnih imenih razlikuje dvoje vrst z ozirom na to, ali se rabi samostalniki tudi sam kot lastno ime, ali ne; torej Novo Mesto (češ ondotni prebivalci pravijo tudi le „Mesto“), a „Kranjska gora“, ker se „gora“ sama tukaj ne rabi za lastno ime. — Ta važna Levčeva opazka, ki je oznanjala povsem novo načelo, je po vsej priliki ostala malo opažena; saj jo je bilo lahko prezreti in vrhu tega je le kratka, informativna. Strogo ravnal se sicer tudi sam ni po svojem pravilu: celo v letniku 1890 nekaj nižje (str. 461) čitamo Črna Prst, dočim bi po gorenjem 2. pravilu pričakovali „Črna prst“. In celo, ko je Levec odložil uredništvo, je njegovo pravilo — najbrž premalo umevano — iznova zmedlo našo pisavo. V Zvonu 1893. čitamo n. pr. na str. 161 vse „Grade“ z veliko: Stari Grad, Kovačji Grad, a (str. 163) vse „gore“ in „vrhove“ z malo, dva „Brega“ z veliko, ne da bi mogli zanesljivo dognati, zakaj to, zakaj ono. V direktnem nasprotju z Levcem pa se piše na str. 164. „loka“ v vseh slučajih z malo (tudi „Škofja loka“); na isti strani čitamo zapored: Gorenja in Spodnja loka, pa: Zgornje in Spodnje Duplje; Velike in Male poljane, pa: Velika in Mala Duplica. Pisatelj in urednik očitno nista vedela, kod in kam, in — tudi mi bi za vsak slučaj ne vedeli, naj li pišemo po Levčevem pravilu tista „polja, loge, brda, vasi, hribe“ itd. z veliko ali z malo. — Zato so knjige in časopisi vobče ostali pri starem.

Izrečno pa je zastopal ono Levčevo pravilo tri leta pozneje temeljiti in dosledni o. St. Škrabec na platnicah 3. štev. XII. letnika (1893) svojega „Cvetja“, kjer je baš tedaj objavljal „Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo“. Kar je Levec povedal na kratko, to je tu obsežneje razjasnjeno; pri pridevnikih se dela razlika med osebnimi ter družinskimi, ki se oboji naj pišejo z veliko (Janezov, Janežičev), in izpeljanimi iz drugačnih lastnih imen (azijski, kamniški), ki se naj pišejo z malo. Takisto zahteva Škrabec pisavo Škofja Loka itd, ker je Loka sama že lastno ime, a Gorenja vas, ker tvorita šele obe besedi lastno ime, ne pa „vas“. Razlikuje pa se od Levca baš pri njega vodilnem zgledu „Novo Mesto“, ki ga sam (Škrabec) piše „Novo mesto“. — Tudi Škrabčeva pravila niso segla med pišočo maso, ki Cvetje pozna jedva po imenu.

(Dalje.)

Repatice ali kometi.

(Dalje in konec.)

Po različnih virih posnel *Erzé*

azumljivo je, da se morajo v kometu pri tem silno hitrem bližanju iz vseirske studeni v solnčno vročino vršiti silne revolucije. Tvarine, ki najlažje izpuhtijo, začnejo v solnčni bližini tudi najprej vreti. Dokler se vrenje ne vrši preveč naglo, se še ne zbuja elekrika, ko pa se komet solncu še bližje primika, vpliva nanj večja solnčna vročina in njegova privlačnost. Vrenje se vrši brzneje, jedro repatice se vsled solnčne privlačnosti podaljšuje proti solncu. Med posameznimi kosi kometovimi uhajajo parni curki in jurijo proti solncu. Posamezni deli kometa se razmikajo, nazadnje odlete nasilnim potom drug od drugega, komet se je razletel. Leta 1882. so opazovali komet, ki se je v prisolnčju razdrobil na 4 dele. Solnce obdaje trojno ozračje, namreč: kovinski oblaki (fotosfere), plameni (kromosfere) in sij. Le-ta ni nič drugega kakor rep pri kometu. (Solnce je potemtakem tudi neke vrste komet.) Solnčna elekrika vrže kometove pline z vso silo nazaj. Ta materija se nam prikaže onstran kometa kot krasen rep, ki sledi kometu liki na železnici dim parnemu stroju. Čim bližje stoji komet solncu, tem silneje vrže kometove pline nazaj, tem daljši je torej tudi rep.

Jedro repatice se torej ali celo razdrobi, ali se pa od njega odkrhnejo posamezni kosi. Na tak način nastane iz enega kometa v prisolnčju več repatic, katere vrže solnčna sila v različna pota, v različne elipse, koje se pa vendar vse v ravno isti točki prisolnčja križajo. Periodični kometi se večkrat nahajajo v prisolnčju in vsakokrat se tamkaj razdrobe na manjše in manjše kose, tako, da nastane nazadnje iz njih cel konglomerat, cel oblak drobnih kamenih zrnec.

Astronom Barnard v Čikagu, kojemu je na razplogo najjačji astronomični instrument celega sveta, pravi, da je videl jedra vseh periodičnih kometov, katere je opazoval, kot sama drobna, svetla zrnca. V le-teh se periodični kometi ločijo od vseirskih.

Ko izide komet iz prisolnčja ter nastopi svojo nadaljnjo pot v brezmejne mrzle globine, absorbira jedro del svetovnega zraka. Zaradi tega razvije lahko rep zopet, kadar pride v prisolnčje.

Kometi iz brezkončnih vseirskih globin dospejo s svojo lastno hitrostjo iz drugega solnčnega sestava k nam. Skozi naš solnčni sestav jurijo skoraj v ravni smeri (hiperboli). V prisolnčju se jim godi kakor perijodičnim kometom, namreč, da ali padejo v solnce, da odlete od jedra posamezni kosi ali pa da se celo jedro razdrobi.

V.

Če hočemo izvedeti, kako si mislijo astronomi postanek kometov, moramo pred vsem na kratko omeniti najnovejše naziranje o postanku ozvezdij.

Zvezdoslovci opazujejo na nebu razen solnc, planetov i. dr. še plinaste skupine, ki jih nazivajo vsemirske megle. Včasih zapazijo, da se na prostoru, kjer niso prej videli nobene zvezde, prikaže v lepem sijju nova zvezda. Nastala je namreč na ta način, da je v večje telo padlo manjše ali da je v večje vsemirsko telo zadel oblak meteoričnih teles. Gibanje je prenehalo in vsled tega je nastala taka vročina, da so manjša telesa z večjim vred se izpremenila v žarečo paro, kar je povzročalo, da je večje telo zažarelo z močnim sijem. Nova zvezda je zasvetila.

Kakor se pripeti, da zadevajo manjša telesa ob večja, tako se tudi zgodi, da zadeneta dve veliki telesi drugo ob drugo. Kaj je posledica temu? Vsled strahovite brzine, s katero trčita skupaj, se obe spremenita v mešanico raznih plinov, v kaos: nastala je vseirska megla. Ti plini se mešajo v obliki spiralk, kaos ozir. vseirska megla je spiralno zavita. Posamezni deli te megle krožijo okolo nekega središča, toda v tirih, ki se na vse mogoče načine križajo. Zakon teže urejuje tekanje tvarine. Točke, kjer se te plinaste tvarine križajo, ti vozli torej, dobivajo vedno več privlačne moči na ta način, da se tvarine tamkaj zgoščujejo. Za ostale plinaste tvarine postanejo ti vozli zgoščenih plinov središča, postanejo najjačje privlačne točke, ki silijo ostale plinaste skupine, da jih okrožujejo. Iz vsakega vozla, kjer so se plini zgostili, nastane zvezda (solnce) iz vseirske megle pa zvezdna kopica (Sternhaufen). Vse te zvezde krožijo okolo idealnega središča, kjer je združena težnost (Schwerkraft) celega sestava.

I naše solnce se je razvilo iz takega vozla zgoščenih plinov. Ostala manjša tvarina se je v različnih vozlih zgostila v različno velika telesa, v planete in njih mesece: nastal je naš solnčni sestav, kojega udje tekajo v tisti smeri, katero je imela prvotna vseirska megla.

Na periferiji, do kamor še kolikortoliko seže privlačna moč osrednjega vozla (solnca), so ostale najmanjše skupine plinaste snovi, ker jih središče ni moglo z dovoljno brzino privleči k sebi ter jih vporabiti pri postanku večjih teles. Te najmanjše plinaste kope, torej: ti ostanki prvotne tvarine ob periferiji solnčnega območja, iz katere se je razvil naš solnčni sestav, so repatice ali kometi. Obstoje torej iz ravno tiste snovi kakor naše solnce s planeti in meseci vred, kakor vsa telesa zvezdne kopice, v kateri se nahajamo. Vsa ta telesa so imela skupno zibel, vsa ta telesa so bila rojena v tistem hipu, ko sta dve svetovni telesi v medsebojnem objemu našli svoj grob. S periferije solnčne privlačnosti so se repatice jele polagoma pomikati proti njemu. Zdi se torej, kakor da bi prišle iz vseirskega brezdna, kakor da bi se premikale v hiperboličnem tiru, torej skoraj v razni smeri proti osrednjemu ognjišču. V prisolnčju se nahajajo v užasnem teku, ki jurijo na-

ravnost proti solncu, najdejo v njem svoj grob. Tiste repatice pa, ki blizu solnca mimo drve, se v prisolnčju mnogokrat razdrobijo v manjše dele, ki se razprše ob njih tiru. Polagoma se razdele v najmanjše kosce, v prah, ki lebdi po vsemiru in pade na različna telesa našega osolnčja, torej tudi na našo zemljo.

VI.

Če se pripeti, da velika telesa, ki imajo točno začrtano pot, trčijo drugo ob drugo, se vendar še lažje pripeti, da bi zadel tak-le veteranjaški komet ob našo zemljo. Saj križajo tiri repatice zemeljsko drago (ekliptiko) v najrazličnejših točkah. Torej ni nikakor kaj novega, da se sreča naš planet na katerem teh razpotij z repatico.

Da bi obstalo kometovo zrno iz večjih trdnih tvarin in bi le-te z brzino 10 km in še več v sekundi trčile ob zemljo, bi kajpada na našem planetu spravile vse v nered in smrt. Premislimo! Ako bi obstalo jedro kometa iz kilometrov velikih skal in bi le-te bombardirale našo zemljo, kaj bi se zgodilo? Ko bi dospele v naše ozračje, bi vsled strahovite brzine v zraku razžarele, zrak sam bi postal žareč, nastali bi žareči orkani, ki bi na površju zemlje uničili vse, kar je priroda tekom milijon in milijon let ustvarila. V teh strahovitih žarečih orkanih bi drville te-le skale, recimo, v morja. Nastala bi velikanska plima, ki bi s svojimi valovi pokrila kontinente: nastopil bi splošni vesoljni potop. — Denimo pa, da bi skale padle na suho zemljo, kaj bi bile posledice temu? Pri padcu bi se na dotičnem mestu zemlje vsled nastale vročine raztopile, komet bi predrł zemeljsko skorjo, zakopal bi se do žareče tekoče sredine zemlje. Od površja do sredine zemlje bi se odprlo brezno, nastal bi ognjenik, kojega žrelo bi znašalo vsled kometove velikosti Km. To bi bilo izbruhov! Vsled strahovitega tresenja, ki bi ga bil povzročil padec kometa, nastale bi globoke zemeljske razpoke, ki bi se okolo novega ognjenikovega žrela radialno uredile. Ob teh razpoklinah bi nastali novi ognjeniki, katastrofa, ki bi zadela zemljo, bila bi uprav strahovita. V terciarni dobi je baje naša zemlja že doživela kaj takega. O sličnih katastrofah ve mesec mnogokaj povedati. Na njem opazujejo omenjene radialne razpokline.

Kaj bi se zgodilo, ako bi trčila zemlja s perijodičnim kometom?

Njegovega repa je ljudi najbolj strah. Vemo, da nam ni treba trepetati pred njim, da lahko zemlja nemoteno skozi njega potuje s svojo dobrodnjo, ki gomazi po njej. Denimo, da nas pelje naš ekspresni vlak skozi jedro perijodične repatice. Znano nam je, da obstoji jedro te repatice iz drobnih trdnih teles. Pred vsem moramo pomisliti, da ima naš vlak, ali če hočete, avtomobil — da bo bolj moderno — oklep okolo sebe, ki ga bolj varuje kakor najdebelejše kovinske plošče najmogočnejšo angleško oklopnico. Ta oklep je zrak, ki obdaja našo zemljo. Tisti-le delci kometnega jedra bi se vsled užasne brzine (40 km in še več v sekundi) v našem zraku tako raz-

grelji, da bi jasno zažareli ter se pri tem izpremenili v plinasti oblaček, ki bi se pohlevno nekje izgubil. Pripeti se kaj takega že v višini 200 km; približa se nam lahko do 100 km kot žareča točka, ki potem izgine. Zrneca v kometovem jedru stoje drug od drugega približno 110 km. Od Celja do Dunaja bi n. pr. zadeli ob dve taki zrneci, ki sta kvečjemu po 1 gr težki. Mislimo si lahko, kaka „nesreča“ bi zadela našo mogočno zemljo, ako bi se srečala s takim komarjem. Pri vožnji skozi kosmičen oblak žare kometova zrna v našem ozračju, gledamo švigajoče žareče črte, radujemo se nad prepelimi prizori, ker zremo nebroj zvezdnih utrinkov.

Spomnimo se leta 1899.! Saj vemo, kak strah in trepet je nastal med ljudmi. Rekali so, zemlja bo trčila ob velik komet, kar bo za njo in za vse zemljane končni requiescat in pace. Če se ne motim, je bilo neke novemberske sobote l. 1899. da so tupatam po cerkvah zvonili, ljudje pa vpili. Za l. 1899. namreč so nam navadnim zemljanom napovedali astronomi, da nas bo zemlja vodila skozi kosmičen oblak Leonida, ki je nastal iz prvotnega Biela-jevega kometa. „Gotovi ljudje“, so pa naznanjali, da bo zemljo in vse grešne duše kajpada dobil sam vrag v kremplje. Zvezdoslovci so romali v kraje, kjer se mislili, da bodo vsled ugodnega podnebja lahko nemoteno opazovali krasno rajanje prelestnih vsiljivcev. Mnogi so se vzdignili v zrakovnih v zračne višave, da bi v jasnih višinah lahko nemoteno opazovali prikazni in pozneje porabili pri svojih študijah. Toda kosmičnega oblaka ni bilo pa tudi utrinkov ne. Astronomi so se tolažili na l. 1900. A fijasno je bil popolen namreč na ta način, da niti 1899, niti 1900 ni bilo kometa. Nekateri ljudje so menili, da ga je zvonjenje pregnalo, drugi so spet mislili, da ga je kričanje preplašilo, tretji so zopet trdili svoje. Samo neverni astronomi so bili tiho ter so — računili. Angleža Dovning in Stoney sta po računih prišla do zaključka, da sta nam komet, ki se je prikazal vsakih 33 let ter nas razveseljeval s krasnimi utrinki, ugrabila Jupiter in Saturn po zakonih privlačnosti ter ga vrgla v tir, ki je sedaj od solнца oddaljen okolo 3 milijone kilometrov. Le majhen del Leonidov je ostal v naši bližini. Tako je vsakih 33 let naša zemlja oropana celotnega prekrasnega pojava rajajočih utrinkov.

* * *

Zunanost repatice se navadno deli na glavo in rep. Mnogo kometov se pa prikaže, ki sploh nimajo repa. Sredina glave obstoji iz trdne tvarine, iz katere sestoji približno naša zemlja, imenuje se zrno. Njega obdaja ovoj, ki je sestavljen iz plinov. Ponajveč se nahaja v njem natrij (kakor n. pr. v kuhinjski soli) in pa različne ogljenčeve sestavine (ki nastajajo na priliko tudi v plamenih gorečega petroleja). V luknjičavem zrnu se nahajajo plini, ki jih je vsrkalo na potovanju v vseмирski studeni; tupatam vsebuje zrno še vodo v obliki ledu. V globoki daljini od solнца je repatica podobna megleni krogli. Ko se pa bliža solnčni vročini, zasveti se zrno in zasije

ovoj. Čim bližje se pomika k solncu, v tim večjo vročino zagaža. Plini začno vreti in jurijo proti solncu, ker je pa solnce najjačje z elektriko nasičeno telo, vrže električna solnčna sila žareče kometove pline za jedro nazaj: komet je dobil rep. Ta se nahaja torej vedno na odsolnčni strani. Kadar stoji komet solncu najbližje, vpliva nanj solnčna sila najbolj in vrže kometove pline tudi najdalje za glavo, vsled česar je rep v prisolnčju najdaljši. Siloviti izbruhi, ki jurijo izmed delov zrna proti solncu, odkrhajo od zrna posamezne dele ali pa raztrgajo zrno sploh. Tako nastane iz ene repatice več repatic. Pridejo-li te repatice večkrat v prisolnčje, se vsakokrat bolj in bolj drobe. Končno se izpremenijo v kosmičen oblak, ki sestoji iz trdnega prahu, kateri se raztrosi ob kometovem tiru, pade na različna podnebna telesa ter se tako razgubi. Čim dalje se komet pomika od solnca, tem bolj se odteguje njegovemu vplivu-elektriki in toploti. Rep se izgubi, zrno in ovoj se ohladita in ugasneta, na kar se komet kot z meglo obdana krogla zopet izgubi v vsemirske globine, odkoder je bil prišel.

Repatice se pomikajo okolo solnca (kakor tudi okolo drugih vsemirskih teles) v najrazličnejših tirih. Nekatere krožijo od vzhoda proti zahodu, druge zopet narobe, nekatere zopet od severa proti jugu, a druge zopet narobe i. t. d. Če drve naravnost v solnce, se pokopljejo v žarečem grobu ter se izpremene v žareče pline. Ako se pa pomikajo na kateremkoli solnčnem kraju mimo solnca, vrže jih solnce v svoji bližini v drug tir. Nekatere repatice se vrnejo po tistem tiru nazaj v prisolnčje, imenujejo se perijodični kometi. Ti so podaniki našega solnca in udje našega solnčnega sestava. Nekatere pa so pridrvele iz drugega osolnčja k nam. V prisolnčju se jim godi kakor perijodičnim, namreč, da ali padejo v solnce, ali jih pa solnce vrže v drugo smer, od koder se ne vrnejo nikdar več.

Repatice so nastale iz ravno tiste tvarine, katere sestavlja naše solnce in planete ter njih mesece kakor tudi asteroide. Perijodične so ostanki prvotne snovi, ki je lebdela ob periferiji privlačnosti našega solnca.

Ker se kometi sučejo v vseh mogočih tirih in križajo drago naše zemlje na vse mogoče načine, je mogoče, da trčimo ob komet. Če bi trčili ob velike skale, ki se nahajajo v zrnu slučajnega kometa, bilo bi to srečanje usodepolno za našo zemljo. Žareči orkani, vesoljni potopi ali pa strahoviti ognjeni izbruhi bi lahko nastali. S takim kometom se sreča naša zemlja v več stotisoč letih morda kdaj. Pač pa se srečamo mnogokrat s perijodičnimi kometi. Le-ti nam ne morejo prav nič škodovati. Ako nas popelje zemlja med zrnca kometove glave ali pa skozi kosmičen oblak, prikaže se na nebu nebroj vtrinkov, ki kakor strele švigajo na vse strani. So pa brez vsake nevarnosti, niti komarja ne morejo ubiti.

Zvezdni utrinki so toraj v zvezi z repaticami ali kometi, dasi se ne more reči, da bi vsak zvezdni utrinek že bil del katerega si bodi komet, kajti pod nebom lebdi nebroj večjih in manjših teles, kot ostanki vsemirskih

velikanov. Nekateri krožijo v našem solnčnem sestavu, nekateri zopet pridejo iz neizmernih vsemirskih globin. Sestave vsakega teh teles in telesc pa kaže, da imajo vsi ti nebroti svetov približno eno in tisto tvarino, da so vsi svetovi skupaj eden velikanski organizem, ena celota, ki se razdeli na brez števila manjših in najmanjših skupin, na vsemirske megle, solnčne kopice, solnčne sestave, na posamezne planete z meseci vred, na bolide, komete in vsemirski prah; kajti vse to je eno kakor življenje in gibanje, kakor tvarina in sila.

Književna poročila.

„Slovenska Šolska Matica“ je izdala za minulo leto svojim članom petero knjig in sicer:

1. Pedagoški letopis IX. zvezek, uredila H. Schreiner in dr. Jos. Tominšek; — 2. Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leto, 3. snopič, uredila H. Schreiner in dr. Fr. Ilešič; — 3. Posebno ukoslovje računanja v ljudski šoli, 1. snopič, spisal prof. Luka Lavtar (Didaktike III. del), uredila dr. Fr. Ilešič in H. Schreiner; — 4. Prosto spisje v ljudski šoli, M. Lichtenwallner, 2. snopič, uredil dr. J. Bezjak. — 5. Poljudno znanstvena knjižnica, II. zvezek. Zgodovina Slovencev. Spisal dr. Ljudevit Pivko, 1. snopič. Uredil H. Schreiner. —

O posameznih teh knjigah, ki se gotovo nahajajo že v rokah vseh članov, izpregovorimo obširneje o priliki. Za danes „Slov. Šolsko Matico“, ki šteje 1622 članov, kar je za tako velevažen kulturni zavod gotovo prepičlo število, kar najtopleje priporočamo.

Slovenska stenografija. Priredil in avtografiral Fr. Novak, c. kr. gimn. profesor. Prvi del: Korespondenčno pismo. V Ljubljani 1910. Založila „Katoliška tiskarna“. — Ta knjiga ni morda ponatisk pred nekaj leti obelodanjene prve izdaje, nego čisto novo delo, sestavljeno po mnogoletnih praktičnih izkušnjah gospoda pisatelja, ki je prvi slovenski strokovnjak v stenografiji. Podlaga temu delu je Gabelsbergerjev sistem, oziroma po Gabelsbergerjevih načelih sestavljeni češki sistem. V tehničnem oziru je knjiga jako lepa in dela čast Blasnikovemu litografičnemu zavodu. Prof. Novakova knjiga je velevažno delo in bo dobro služila šolskemu pouku, kakor tudi vsem, ki se hočejo sami naučiti dandanes tako potrebnega stenografiranja.

Razgled.

Casopisni vpogled.

„Učiteljska Zora“, ki izhaja v Mostaru, prinaša v prvi letošnji številki Josip Milakovičev članek „Učiteljski Tovariš“, v katerem se spominja 50 letnice tega slovenskega učiteljskega lista in prinaša vsebino „Tovariševe“ jubilejne številke. Želi Tovarišu v drugem petdesetletju mnogo novih zmag v boju za stanovske in narodne pravice. Tudi novosadski „Šolski glasnik“

proslavlja jubilej „Učiteljskega Tovariša“ in omenja zlasti gospodarsko delo slovenskega učiteljstva.

Vpliv vida in sluha na spomin. V psihološkem laboratoriju ženevskega vseučilišča so delali poskuse, da se dožene, ali se snov lažje zapomni z opetovanjem izgovarjanjem ali s ponovnim čitanjem. Te poskuse in njih uspeh je popisal Dimitrij Katzaroff v „Archives de Psychologie“ 1908 zv. 7, šte. 27, str. 225—258. Na vrtečem se valju so bili brezsmiselné stavki, ki so se po desetkrat pokazali na 2 sekundi. V eni poskusni seriji so se ti stavki samo tiho čitali, v drugi pa glasno izgovarjali. Po 24, 48 in 82 urah se je skušala trdnost in stalnost asocijacije. Pri izgovarjanju so se pokazali boljši rezultati. Najugodnejša kombinacija se dozdeva, ako se najprej večkrat prečita, potem najmanj dvakrat izgovori in zopet vsaj dvakrat prečita.

Pedagoški paberki.

O prostem gibanju v posameznih predmetih je razpravljalo dne 5. t m. društvo slov. profesorjev na podlagi Lehmannovega sestavka „Die Bewegungsfreiheit auf der Oberstufe der höheren Schulen“. Referatu samemu in živahni debati o tem sestavku bi bilo povzeti sledeče: Prosto gibanje v posameznih predmetih je le teoretično, neizvedljivo in bi bilo mladini le v kvar; vsak dijak si mora pridobiti v vsakem predmetu toliko splošnega znanja, da je vobče zrel za vseučilišče, ni pa srednja šola za to tu, da bi pripravila dijaka le za eno posamezno stroko, ki bi mu posebno ugajala, najmanj pa gre zahtevati, da bi se trudila z vsakim popolnoma nezmožnim dijakom in ga takorekoč porivala naprej; treba je torej neke, vsaj srednje nadarjenosti za srednješolca. O sistematičnem ločenju učencev v dobre in slabe, kakor razpravlja o tem omenjeni odstavek, ni govora v naših razmerah, pač pa v resnici dela vsak učitelj razloček glede zahtev, ki jih stavi dobro ali slabše nadarjenemu učencu. Najuspešneje pa pridejo učitelji do metodičnega poučevanja potom skupnih pogovorov posameznih učiteljev za eno stroko, celega učit. zbora in medsebojno enakih zavodov.

Amerikanka proti madžarizaciji v šolah. Na lanskem mednarodnem zdravniškem kongresu v Budimpešti je dne 3. sept. ameriška zdravnica dr. R. Ulsteinova iz New-Yorka govorila o ogrskih zdravstvenih razmerah. Svoje podatke si je dobila pri deci slovaških izseljencev. Vzrok neizobraženosti je spoznala, ko je prišla na Ogrsko in videla, da 90% slovaškega naroda nima šol, kjer bi se otroci učili v svojem materinem jeziku. K temu referatu je dodala gospa Elgudova iz Kajira, da so Angleži v Egiptu spoznali, da ni mogoča izobrazba v nematerinskem jeziku. Zato je pouk v ljudskih šolah arabski — Izpreobrnilo to pač Madžarov ne bo. Toda dobra je lekcija, ki so jo dobili od angleških in ameriških dam na istem kongresu, h kateremu niso hoteli pripustiti zdravnikov onih slovanskih narodov, ki nimajo svoje države.

Kdaj naj začnejo otroci hoditi v šolo? V vseh državah je zakonito določen čas, kdaj mora otrok začeti hoditi v šolo. In sicer se nikjer ne začne šolska obveznost pred šestim letom, edino na Grškem že z dovršenim petim letom. To je gotovo prerano. Sploh pa je razvoj otrok jako različen. Tudi se mora vpoštevati, da se otroci, ki začnejo obenem hoditi v šolo, lahko razločujejo v starosti skoro za celo leto. Ako bi n. pr. po zakonu bilo določeno, da morajo letos začeti hoditi v šolo vsi otroci, ki so rojeni 1. 1904., se pač spozna, da bo otrok, ki je rojen prosinca 1. 1904., najbrže bolj razvit kakor oni iz grudna 1904. Zanimivi so tozadevni podatki iz Zürichja v šolskem letu 1908/9. Tam se začne šola spomladi. V omenjenem letu so postali šoloobvezni otroci rojeni med 1. majnikom 1901 in 30. aprilom 1902. Bilo jih je 3652. Zaradi nezadostnega telesnega ali duševnega razvoja je bilo oproščenih 288 ali 7.88%. Od teh nepovoljno razvitih se je rodilo v maju 1901 12, juniju 11, juliju 18, avg.ustu 14, septembru 24, oktobru 20, novembru 19, decembru 19, v januarju 1902 31, februarju 35, marcu 32, aprilu 53.

Število je pri otrocih, ki so že blizu sedmega leta, manjše in raste, čim bolj se bližamo ravno dovršenemu šestemu letu. Zato je želeli, da se šolska obveznost pomakne v poznejšo dobo in se otrokom pusti čim največ časa za naravni razvoj. Tem bolj bodo potem zadostovali zahtevam šole.

Šolske in učiteljske vesti.

Slovanski in nemški učitelji za izboljšanje svojega gmotnega položaja. Te dni so se vršile na Dunaju konference med zastopniki nemškega in slovanskega učiteljstva glede korakov, ki bi jih bilo treba napraviti, da se zboljša gmotni položaj avstrijskega učiteljstva. Na teh posvetovanjih so se zedinili na zahtevo, naj se učiteljske plače uredi tako, da bodo odgovarjale plačam državnih uradnikov v zadnjih štirih činovnih razredih. Glede prispevkov države k sanaciji deželnih financ so bila mnenja učiteljstva različna. Nemški učitelji so se zavzemali za resolucijo, naj država prevzame 50 odstotkov vseh deželnih šolskih bremen, dočim so se Slovani izrekli za to, naj država prevzame samo 50% učiteljskih plač. Končno se je doseglo tudi v tem vprašanju soglasje. Zastopniki slovanskega učiteljstva so namreč izjavili, da se bo tudi slovanska učiteljska zveza pridružila zahtevi nemškega učiteljstva. „Deutschösterreichischer Lehrerbund“ šteje 20.000, „Zveza slovanskih učiteljev“ pa 25.000 članov. Zastopniki teh učiteljskih organizacij se bodo obrnili s svojimi zahtevami na vlado in na posamezne parlamentarne stranke.

Šolski jubilej. Šola v Gomilskem v Sav. dolini praznuje letos 100 letnico svojega obstanka. V trajen spomin na ta jubilej osnuje se jubilejni sklad za revno mladino gomilske šole.

Koroško šolstvo. Kakor posnemamo iz dr. M. Potočnikove knjige „Vojvodina Koroška“, ki jo je izdala „Slov. Matica“, je vseh ljudskih šol na Koroškem 374 in sicer 285 nemških, 83 pa takozvanih utrakvističnih, ki so pa dejansko tudi nemške. Vsled tega slovenski otroci, ako niso posebno nadarjeni, ne morejo nikjer prav napredovati. Pri tem pa ljudska šola na Koroškem tudi ni vzgojevalna, zato ker vsaja nežni mladini le sovrašтво in zaničevanje do lastnega jezika s tem, da ga prezira v pouku. Srednje šole so na Koroškem štiri, to je tri gimnazije (Celovec, Beljak, Št. Pavel), ena realka. Na gimnazijah je bilo leta 1907. skupaj 917 dijakov, med temi 108 Slovencev.

Prepovedana cirilica. Hrvatska vlada je izdala v jeseni naredbo, s katero se v I. in 2. razredu ljudskih šol prepoveduje cirilica. To utemeljuje s pedagoško-didaktičnimi razlogi.

Iz ogrskega proračuna za šolstvo. Ogrski proračun za l. 1909. je izkazal za državne ljudske šole 14.433.515 K izdatkov, 1.962.167 K več ko prejšnje leto. Od povečane vsote je bilo 1.159.607 K za povišanje učiteljskih plač. V podporo nedržavnih šol je določeno 8.540.000 K. Za višje ljudske in meščanske šole je namenjeno 4.871.000 K, za učiteljska 2.208.540 K.

Verouk v madžarskem jeziku. Bivši ogrski naučni minister grof Aponyi je odredil, da se z letošnjim šolskim letom na rumunskih šolah v okviru Ogrske verouk predava v madžarskem jeziku. Rumunski škofi pa so katehetom prepovedali izvršitev te naredbe.

Dalmatinski deželni zbor je sprejel zakon o 35 letni službi za učitelje. Pred usposobljenostnim izpitom se vračunata 2 leti za pokojnino. Učiteljstvo je zahtevalo 30 letno službo in vštetje vseh let, nadalje, da dobijo učiteljice isto plačo ko učitelji in da vsi dobijo stanarino. Te zahteve pa v deželnem zboru niso prodrle.

Višješolski vestnik.

Izpraševalna komisija za slovensko stenografijo v Zagrebu. Doslej nismo imeli komisije, ki bi aprobirala tudi za slovensko stenografijo; na nemških univerzah ni bilo misliti, da bi se kdaj ustanovila taka komisija. To dejstvo je imelo neprijetne posledice za slovenske

stenografe, ki si niso mogli pridobiti veljavne aprobacije, in posredno za slovensko stenografijo sploh. Sedaj je odstranjena ta težava; zakaj z odredbo hrvatske vlade z dne 6. januarja t. l., št. 28.359, ki je objavljena v njenem „Službenem Glasniku“ dne 31. jan. t. l., se je izpraševalna komisija pri vseučilišču v Zagrebu konstituirala tudi kot komisija za slovensko stenografijo. Komisarji so gg. prof. Fr. Magdić in Mijo Vamberger (oba rodom Slovenca) in prof. Stanko Miholić, ki je vešč slovenščine v govoru in pisavi. — Poslovnik za polaganje izpitov iz stenografije se glasi sedaj: § 1. Kot učitelj stenografije more biti nameščen samo tisti, ki je dokazal svoje usposobljenje za to. — § 2. To usposobljenje na temelju izpita podeljuje izpitno poverjenstvo (komisija) v Zagrebu. Poverjenstvo sestoji iz vladinega poverjenika kot predsednika in enega ali več strokovnih izpraševalcev. Člani poverjenstva se imenujejo na leto dni, a se morajo po preteku te dobe potrditi na novo. — § 3. Izpit se polaga po sistemu Gabelsbergerovem, in sicer v **hrvatskem jeziku iz hrvatske stenografije, a v slovenskem jeziku iz slovenske stenografije.** — § 4. Kandidati morajo pri izpitnem poverjenstvu vložiti pismeno prošnjo za dovolitev izpita; v tej prošnji morajo dokazati potrebno občo naobrazbo, in to praviloma z avtentičnimi izpričevali. § 5. Kandidatom treba one obče naobrazbe, ki se zahteva za pohajanje vseučilišča, torej treba, da so dovršili katero srednjo šolo ali katero drugo s srednjimi šolami enakopravno šolo, dalje treba, da tisti, ki polagajo izpit iz hrvatske stenografije, temeljito poznajo hrvatski jezik in da hrvatski spretno govorijo in pišejo, a oni, ki **polagajo izpit iz slovenske stenografije, da temeljito poznajo slovenski jezik in da slovenski spretno govorijo in pišejo**, a eni in drugi da poznajo latinski ali kateri drug moderen kulturni jezik. — § 6. Izpit je deloma pismen, deloma ustmen ter se nanaša tako na teoretično, kakor na praktično sposobnost, osobito na dovršenost v brzopisu. — § 7. O uspehu izpita izdaje poverjenstvo s svojim pečatom opremljeno izpričevalo, ki ga podpišejo predsednik in prisotni člani poverjenstva. V izpričevalo se uvrsti točna ocena uspeha poedinih delov z dodatkom, s katerim se kandidat proglašajo sposobnim, da more predavati stenografijo na srednjih šolah in drugih sličnih zavodih. — § 8. Kandidati, katerim ni dovoljeno, se podvreči izpitu, in tisti, katerim je bilo dovoljeno, ki pa niso položili izpita, se o tem obveščajo s pismeno izjavo poverjenstva na strani prošnje. Tisti, ki so radi nezadovoljivega uspeha odklonjeni, morejo biti šele po letu dni pripuščeni k izpitu. — § 9. O izpitu se piše zapisnik, ki se predlaga visoki vladi, oddelku za bogočastje in nauk. — 10. Izpitna taksa znaša 20 K ter se mora pred izpitom izročiti predsedniku poverjenstva. — S tem smo Slovenci storili na polju stenografije znaten korak naprej. Opozarjamo na to vse tiste, ki bi hoteli polagati izpit slovenske stenografije. Natančnejša pojasnila o tem, kaj se vse zahteva pri tem izpitu, daje gospod **prof. Franjo Magdić v Zagrebu, Prilaz, 3.**

Na avstrijskih univerzah je v letošnjem zimskem tečaju 27.833 slušateljcev in slušateljic in sicer na Dunaju 9483, v Lvovu 4704, v Pragi (češko vseučilišče) 4319, v Krakovu 3211, v Gradcu 2060, v Pragi (nemško vseučilišče) 1778, v Inomostu 1227 in v Črnovicah 1051. Teologov je 1514 (tu seveda niso vštete razne škofijske bogoslovnice, ki so izven vseučilišč), juristov 12.527, medicincev 4888, filozofov 8904. Ženski je 833 rednih (filozofija 621, medicina 112), 1016 izrednih (filozofija 1006, medicina 10) slušateljic in 421 hospitantk (filozofija 350, jus 61, medicina 10), skupaj 2270.

Avstrijske tehnike imajo letos 10.400 slušateljcev (lani 9898) in sicer na Dunaju 3119, v Pragi (češka) 2990, v Lvovu 1446, v Pragi (nemška) 960, v Brnu (nemška) 727, v Gradcu 719, v Brnu (češka, še nepopolna) 439.

Zemljedeljska visoka šola na Dunaju ima 970 slušateljcev. Od teh je 290 na poljedelskem, 544 na gozdarskem oddelku, 136 pa jih študira kulturno tehniko. Pred 4 leti je bilo vseh skupaj 626.

Visoka šola za orijentalne jezike na Dunaju šteje 176 slušateljcev: v arabskem oddelku 41, v perzijskem 15, v turškem 28, v srbskem 33, v ruskem 40, v norveškem 10 in v albanskem 9.

Šolstvo v tujini.

Turki proti latinici. Naučno ministrstvo je poslalo valiju kosovskemu (namestniku) odlok, s katerim ukazuje, da se mora odslej v vseh arnavtovskih šolah albanski jezik pisati z arabskimi pismenkami, češ, da se je vsa albanska javnost izrekla za arabsko pismo, dasi je prav nasprotno res. Obenem je vlada odstavila učitelja na turški šoli v Skopju Bedri efendija, ker je znan kot navdušen pristaš latinice.

Praktičen pouk v chikaških šolah. V Grahamovi višji šoli, katero obiskuje 562 učenec in učencev, so nedavno poučevali otroke, kako je mogoče iz cenejšega mesa napraviti okusne jedi ali pečenke in kako treba rezati meso. Učiteljice so najprej narekemale otrokom velik popis o pripravljanju jedil iz mesa, nakar je prišel v šolo mesar, oblečen v belo obleko. Pripeljali so mu obilo mesa in potem je otrokom razkazoval, kako je treba rezati meso. Pri tem se je razrezalo toliko mesa, da bi zadostovalo za deset rodbin in sicer za vsako po deset funtov. Meso so potem razdelili med one otroke, ki so najboljši pri pouku.

Mala poročila.

Pol milijona kron je zapustil dne 28. februarja na Verdu pri Vrhniku umrli tovarnar g. Karol Kotnik družbi sv. Cirila in Metoda. Večna slava največjemu dobrotniku družbe sv. Cirila in Metoda, Karolu Kotniku!

Usposoblenostne preizkušnje za občje ljudske in meščanske šole se prično pri izpraševalni komisiji v Ljubljani petek, dne 15. aprila t. l., v Mariboru pa dne 2. majnika ob 8. na učiteljišču. Pravilno opremljene prošnje za pripust k usposoblenostni preizkušnji je po predpisanem službenem potu pravočasno vložiti tako, da bodo do 9. aprila odnosno do 25. aprila t. l. v rokah dotične izpraševalne komisije.

Za napravo knjižnic in drugih kulturnih institucij je ameriški milijardar *Carnegie* do danes daroval 150 milj. dolarjev ali okrog 750.000.000 kron. Carnegie je bil reven pisar, ki je služil 40 dolarjev mesečno. Ko so se začeli v Ameriki delati takozvani Pullmanovi vozovi, si je izposodil od dobrega prijatelja par sto dolarjev, da je kupil par delnic S temi delnicami si je prislužil v nekaj letih 10.000 dolarjev. Sčasoma je spravil večino delnic v svoje roke in je postal na ta način glavni činitelj pri Pullmanovi družbi.

Umrljivost penzionistov. Alfred pl. Lindheim razpravlja v svoji knjigi „Saluti senectutis, die Bedeutung der menschlichen Lebensdauer im modernen Staate“ tudi to vprašanje in dokazuje na podlagi izjav prof. dr. H. Westergaard-a iz Kodanja, prof. dr. Joh. Raths-a iz Berlina in Avstrijca A. Spitz-a, da kažejo penzionisti vobče večjo umrljivost ko službujoči uradniki iste starosti. S skrajšanjem delavne dobe človekove se skrajša tudi njegovo življenje. Po tej teoriji bi torej imeli prav oni stari gospodje, ki ne upajo iti v pokoj, ker se boje smrti. Priznavamo pravilnost statistike imenovanih učenjakov, ne priznavamo pa brezpogojno zaključkov. Vpoštevati se mora, da prosijo za pokojnino večinoma uradniki, ki se že čutijo slabe. Med temi seveda mora biti umrljivost večja. Nasprotno pa je veliko primerov, da so penzionisti doživeli visoko starost. Lani je umrl v Gradcu vpokojeni c. kr. okrajni sodnik Fran Hrašovec, znan pod imenom „oče graških Slovencev“, v 88. letu. Res pa je, da on ni miroval v pokoju, ampak do zadnjega časa z vnemo delal v društvih in izven društev za slovenstvo v Gradcu. V tem oziru tudi on potrjuje, da delo podaljša življenje. Z ozirom na naraščaj pa vendar ne morejo uradniki služiti brez konca. Zato si mora vsak poleg svojega poklica poiskati še drug kulturn in naroden delokrog, v katerem lahko kot penzionist tem agilneje deluje v korist naroda in človeštva. Potem se mu ne bo bati, da bi mu penzijsko brezdelje pospešilo smrt.

Slovenska Šolska Matica. Gospodom poverjenikom. Z ozirom na § 5. pravil S. Š. M. in na izvajanju g. predsednika na zadnjem občnem zboru je sklenil društveni odbor pozvati gospode poverjenike, da naj prično takoj spomladi z nabiranjem članov. Letnino je pošiljati vsaj do konca prve polovice leta S. Š. M. v Ljubljano. Na ta način olajšajo gg poverjeniki blagajniško poslovanje in sestavo proračuna. Za odbor: H. Schreiner, predsednik. Dr. Ljudevit Pivko, tajnik. V Mariboru, marca 1910.

„Slovenska Šolska Matica“. V seji dne 13. svečana t. l. se je konstituiral odbor za prihodnjo triletno dobo naslednje: podpredsednik dr. Janko Bezjak, blagajnik Jakob Dimnik, tajnik dr. Ljudevit Pivko, knjižničar Ivan Krulec. — Ker biva tajnik v Mariboru, del tajniških poslov pa se mora izvrševati v Ljubljani, je prevzel vodstvo evidence članov in ekspedicije knjig začasno odbornik Fr. Gabršek. — Knjige za leto 1909. so bile dotiskane že ob novem letu; da jih večina članov še sredi februarja ni prejela, so krivi zadržki v Bonačevi knjigoveznici. — Blagajniško stanje je precej ugodno, dasiravno se je pri letošnjih publikacijah prekoračil budget za približno 200 K. — Dosedanji poverjenik za Ljubljano, g. Fr. Gabršek, je odložil poverjenišvo. Zaradi lažjega poslovanja se je sklenilo razdeliti poverjenišvo za Ljubljano; poverjenišvo za učiteljstvo je prevzel g. Dimnik. — Za leto 1910 je sklenil odbor izdati naslednjih petero knjig:

1. Pedagoški Letopis X. zvezek.
2. Posebno ukoslovje računanja v ljudski šoli, spisal Luka Lavtar, 2. snopič.
3. Šola in dom, spisal Dragotin Pfibil. 3. snopič.
4. O kemičnih poizkusih v ljudski šoli, spisal Alfonzij Vales.
5. Zgodovina Slovencev, spisal dr. Lj. Pivko, 2 snopič (Poljud. znanstv. knj. 3. zvezek).

Ker je natisnila tiskarna pomotoma 20.000 „Spominskih listov“ za dečke namesto 10.000 za dečke in 10.000 za deklice, se je sklenilo naročiti dodatno še 20.000 listov za deklice. Z Učiteljsko tiskarno je treba skleniti pogodbo za razprodajo „Spominskih listov.“ — Kot 1. zvezek šolske izdaje slovenskih klasikov izide v založbi „Slovenske Šolske Maticе“ Prešernov „Krst pri Savici“ z uvodom in komentarjem dr. J. Tominška. Kot 2. zvezek te izdaje pride eventualno v poštev „Antologija slovenskega pesništva“ prof. J. Westerja.

Matica Srbska v Dubrovniku se je osnovala meseca julija 1909. Omogočil jo je srbski rodoljub Perović. Matica začne delovati čez 2 leti, ko naraste glavnica na 400.000 K. Njen delokrog bo izdajanje srbskih knjig in listov, podpiranje književnikov itd., kakor pri že obstoječi Matici Srbski v Novem Sadu.

Matica Srbska je sklenila, da redakcijski odbor preskrbi redne poročevalce o jugoslovanski književnosti in da se v ta namen obrne na znane književnike hrvatske, slovenske in bolgarske.

Nesreča v šoli. Pri Sv. Lovrencu v Slov. goricah se je postavila neka šolarica pred poukom k peči. Pri tem ji je začela goreti obleka. Dekle je teklo ven in se vrglo v sneg; tovarišice so ji pa hitro trgale obleko z života. Vendar pa je dobilo tako hude opekline, da je v ptujski bolnišnici umrlo.

Tom. Garrigue Masaryk, največji sodobni češki mislec, je praznoval dne 7. marca šestdesetletnico svojega rojstva. Rodil se je l. 1850, v Hodoninu na Moravskem in je torej moravski Slovak. „Popotnik“ je o svojem času priobčil nekaj Masarykovih spisov v slovenskem prevodu. Velemožu-učenjaku kličemu i mi: Na mnogaja leta!

Čehi za Slovake. Da se čim več slovaških kmetiskih otrok izuči v kmetijstvu, hočejo jim Čehi omogočiti obisk čeških zimskih kmetijskih šol. Premožni češki kmetje vzamejo slovaške dečke zastonj na hrano in stanovanje. V zimskih mesecih bodo dečki obiskovali gospodarsko šolo, v poletnih mesecih pa bodo se na čeških posestvih praktično vadili v umnem gospodarstvu. Tudi v gospodarskih zadrugah, skladiščih, sušilnicah i. t. d. bodo prakticirali. Istotako nameravajo Čehi sprejeti slovaška dekleta v gospodinjske in druge dekliške šole.

Hrvatsko ljudsko vseučilišče snuje društvo „Braće Hrv. Zmaja“. Prireja predavanja v veliki dvorani zagrebške mestne posvetovalnice. Osmo predavanje: „Vzgoja in laž“ imel je tajnik tega društva, Stjepan Sirola, urednik učiteljskega lista „Škola“.

Hrvatske zgodovinske razstave bodo se prirejale od časa do časa v mestnem muzeju v Zagrebu. Prva je bita „Trenkova četa“, prihodnja bo „Leto 1848.“ Slovenski tovariši iz okrajev ob zagrebški progii lahko časih pogledajo v Zagreb ter obiščejo te razstave.

Razne vesti.

Koliko ljudi se lahko preživi na zemlji. Na celi zemlji se nahaja sedaj približno 1 milijarda in 467 milijonov prebivalcev, tako da pride na kvadratni kilometer približno komaj 15 ljudi. Ako se deli skupna celota površine 46,350.000 angleških kvadr. mil (po 2.58 kvadr. km) v tri dele: rodovitno zemljo, obdelano zemljo, stepe in pustinje, potem bi bilo od teh 28 milijonov angleških kvadratnih milj rodovitne zemlje, 14 milijonov step in 4 milijone pustinj in puščav. Najvišje število ljudi, ki jih more prehraniti rodovitna zemlja, bi jih bilo po Raventeinu 20 na kvadratno miljo. Na ta način bi bilo 5994 milijonov prebivalcev maksimum ljudi, ki bi jih mogla zemlja v sedanjem stanju prehraniti. Ako se ljudje na enak način pomnožijo, kot v zadnjih desetih letih, bi se to število doseglo že v letu 2072, torej po 162 letih. Gotovo, da se da še mnogo nerodovitne zemlje predelati v rodovitno, ali vendar se razvidi iz tega, da so obljudenosti zemlje stavljene gotove meje.

Revolver za dobro izpričevalo. Pred kratkim so pokopali v Gorici tretješolca tamošnje gimnazije, Marija Pontoni-ja, ki se je obstreli z malim revolverjem ter umrl. Pravijo, da je hotel imeti revolver ter da so mu ga kupili, ker je sedaj ob koncu prvega tečaja prinesel dobro izpričevalo. Deček je imel revolver pri rokah, poskušal ter se zadel. — Revolver za dobro izpričevalo takemu dečku — tudi nekaj modernega!

Zemlja v svoji notranjosti. V bližini Paruševice v pruski Šleziji, je bila do nedavna najgloblja jama zvrtna v zemljo. Globoka je bila 2003 m. Pred letom so nameravali blizu Czuhoa v Šleziji izdolbsti jamo, ki bi bila 2500 m globoka, izvrtali pa so samo do 2239.7 m. Zanimivi so zlasti podatki o gorkoti v zemlji. Dognalo se je, da je v globočini 500 m 26.3, v globočini 1000 m 40, 1500 m 68.4, 2000 m 78.3 in v največji globočini 2221 m 84.4 stopinj Celzija. V globočini od 40 m naprej je stala v izdolbini voda, dočim je v največji globočini do 19 m nekakšno masno blato.

Za katoliško univerzo v Solnogradu je daroval te dni katoliškemu vseučiliškemu društvu neimenovani „prijatelj vede“ — 200.000 K.

Katoliško nemško društvo v Avstriji ima baje že okolo 100.000 članov.

Čitalnica založniške tvrdke. Založniška tvrdka B. G. Teubner v Lipskem je ena največjih ne le v Nemčiji, ampak ima svetoven glas. Leto za letom izide v njeni zalogi veliko število znanstvenih in drugih knjig ter časopisov vseh strok v nemškem, a tudi v francoskem in angleškem jeziku. Ta tvrdka je ustanovila v Berlinu veliko čitalnico, kjer si občinstvo lahko zastoj ogleda njene književne novosti. Ta čitalnica je pravo kavalirsko podjetje, ker z njo ni združena prodajalna, ampak se tam knjige sploh ne morejo naročiti. Da tvrdka kljub tej navidezni nesebičnosti ne bo na škodi, je jasno. Znanstvena knjiga se lahko pregleda v čitalnici, ne more pa se preštudirati. Ta čitalnica priča o solidnosti tvrdke in o dobroti njenih knjig. Zakaj pregledovanje dobre zanimive knjige zbudi v bralcu željo po nabavi, slabo knjigo pa vsak odloži, če jo je le površno pregledal. To je ugodnost prebivalcev velikih mest, da si lahko brez stroškov ogledajo knjigo, preden jo kupijo. Prebivalca na deželi pa bi imel že precejšnje poštarne stroške, če bi se mu knjige pošiljale na ogled.

